

د پوهنې وزارت

تاریخ

اټم ټولگي

تاریخ - ۱
اټم ټولگي

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی	دا وطن افغانستان دی
هر بچی یې قهرمان دی	کور د سولې کور د توري
د بلوڅو د ازبکو	دا وطن د ټولو کور دی
د ترکمنو د تاجکو	د پښتون او هزاره وو
پامیریان، نورستانیان	ورسره عرب، گوجردی
هم ايماق، هم پشه يان	براھوي دي، قرلباش دي
لكه لمړ پرشنه آسمان	دا هېواد به تل حليري
لكه زره وي جاويдан	په سينه کې د آسيا به
وايو الله اکبر وايو الله اکبر	نوم د حق مو دی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پوهنې وزارت

قارچ

اتم ټولکۍ

۱۳۹۸
ه.ش

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ دیپارتمنت د درسي کتابونو مؤلفین

ادیت کوونکي: د پښتو زبې د ادیت دیپارتمنت غړي

ټولگۍ: اتم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکي: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

څروونکي: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ خای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغروونکو سره قانوني چلنډکېږي.

د پوهنې ۵ وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بنونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته يې ژوند رابنلی، او د لوست او لیک له نعمت خخه يې برخمن کري يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومنې پیغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

خنګه چې ټولو ته بنکاره ده ۱۳۹۷ هجري لميز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د گران هپواد بنونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. بنونکي، زده کونکي، کتاب، بنونځي، اداره او د والدینو شوراګانې د هپواد د پوهنې نظام شپرگونې بنسټيز عناصر بلل کيري، چې د هپواد د بنونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هپواد په بنونیز نظام کې د دودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله د بنونیز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لوړې ټوبونو خخه دي. همدارنګه په بنونځيو، مدرسوا او ټولو دولتي او خصوصي بنونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزع ټه پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د بنونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نشو.

پورتنيو موخو ته د رسپد او د اغېنزاک بنونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هپواد له ټولو زړه سواندو بنونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هپواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېر دلو کې، هیڅ دول هڅه او هاند ونه سېموي، او د ډوہ فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوشښ وکړي. هره ورڅ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤوليت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کري، چې دن ورڅي گران زده کونکي به سبا د ډوہ پرمختالي افغانستان معماران، او د ټولنې متمند او ګټور او سپدلونکي وي.

همدا راز له خورو زده کونکو خخه، چې د هپواد ارزښتناکه پانګه ده، غونښته لرم، خو له هر فرصت خخه ګټه پورته کري، او د زده کري په پروسه کې د خيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او بنونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغېنزاکه استفاده وکړي.

په پاي کې د بنونې او روزنې له ټولو پوهايو او د بنونیز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه ستري ګډونکي هلي خلې کري دي، منه کوم، او د لوی خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دې سېیځلې او انسان جورونکي هڅي کې بریا غواړم. د معاري او پرمختالي بنونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي ې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دكتور محمد ميرويس بلخي

- ۱۲ - ۱ لومړۍ خپرکې: افغانستان او اسلام
لومړۍ لوست: افغانستان ته د اسلام راتګ
دوم لوست: د افغانستان حالت د امويانو په دورې کې
دریم لوست: د افغانستان حالت د عباسيانو په دورې کې
خلورم لوست: د افغانستان د وګرو او عربو مسلمانو متقابلي اغېزې
دویم خپرکې: د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه
پنځم لوست: طاهريان، صفاريان، سامانيان
شېرم لوست: غزنويان او سلجوقيان
اووم لوست: غوريان او خوارزم شاهيان
اتم لوست: مغولان، تيموريان او د کرت او لاده
دریم خپرکې: د کندهار له پاخون خخه مخکې د افغانستان او گاونډیو هېوادونو اړیکې ۲۹ - ۳۸
نهم لوست: د ماوراء النهر شبيانيان او استراخانيان
لسم لوست: د هند بابریان
يوولسم لوست: د ایران صفویان
خلورم خپرکې: د کندهار غورخنگ
دولسم لوست: د کندهار پاخون
ديارلسم لوست: د ميرويس خان څای ناستي
پنځم خپرکې: د گاونډیو هېوادونو تاریخ په منځنيو او نويو پېړيو کې ۴۷ - ۶۲
خوارلسم لوست: ایران په منځنيو او نويو پېړيو کې
پنځلسم لوست: هند په منځنيو او نويو پېړيو کې
شپارلسم لوست: روسيه په منځنيو او نويو پېړيو کې
اوولسم لوست: چين په منځنيو او نويو پېړيو کې

۸۰ - ۲۳

شپرم خپرکی: د اروپا تاریخ

اتلسم لوست: په منځینو پېړيو کې د اروپا عمومي حالت

نولسم لوست: صليبيي جګري

سلم لوست: د اروپا رنسانس

يوویشتمن لوست: په پوهه، ادب او فرهنگ کې بدلونونه

دوه ويشتم لوست: په اروپا کې لوی انقلابونه

۸۹ - ۷۷

اووم خپرکی: د امریکا تاریخ

درویشتمن لوست: د مایا تمدن خرنګه منځته راغي؟

څلور ويشتم لوست: د آزتكانو تمدن په کوم خای کې رامنځته شو؟

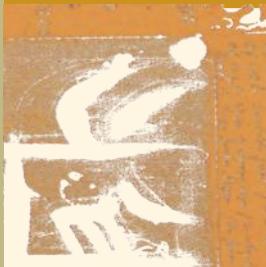
پنځه ويشتم لوست: د اينکا تمدن خرنګه تمدن و؟

شپرم ويشتم لوست: د امریکا کشف او د مهاجرتونو پیل خرنګه ترسره شو؟

اوه ويشتم لوست: آیا د امریکا د متحده ایالاتو د خپلواکي په هکله پوهېږي؟

لومړی خپرکي

افغانستان او اسلام

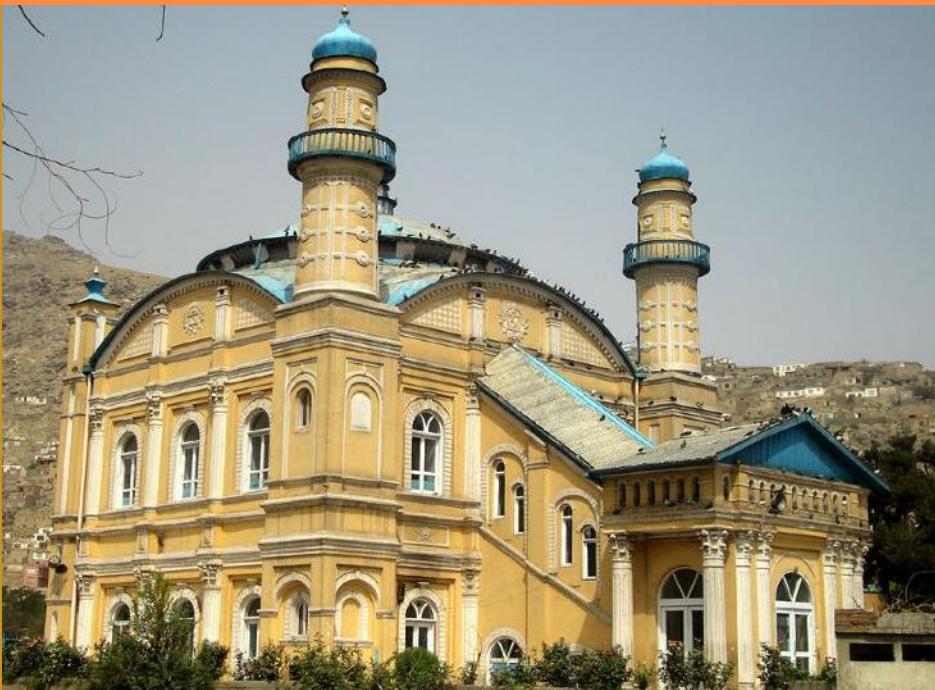
تر پورتني سرليک لاندې لوستونه راغلي دي:

- ۱- افغانستان ته د اسلام راتګ،
- ۲- د افغانستان اوضاع د امويانو په دورې کې،
- ۳- د افغانستان اوضاع د عباسيانو په دورې کې،
- ۴- د افغانستان د خلکو او مسلمانو عربويو پر بل باندې متقابلي اغږي.

د خپرکي موخي:

- ۱- په هېواد کې د اسلام د دین د خپرېد د خرنګوالي او د اسلام د خرګندېدو په درشل کې د افغانستان له عمومي اوضاع سره د زده کووننکو آشناکول،
- ۲- د امويانو او عباسيانو په دورو کې د افغانستان له عمومي اوضاع سره د زده کووننکو آشناکېدل،
- ۳- په دربو لومنډيو هجري پېړيو کې د افغانستان د خلکو او عربو مسلمانانو ترمنځ له راکړې ورکړې سره د زده کووننکو آشناکېدل.

افغانستان ته د اسلام راتګ

په کابل کې د شاه دوشمشپه جومات

آيا پوهېږي چې افغانستان ته اسلام خرنګه راغي او زموږ خلکو ولې د اسلام اسماني دین ومانه؟

د افغانستان اوضاع د اسلام د خرگندېدو پر مهال

د اسلام د راتګ په نژدي وختونو کې افغانستان د ژوند د بېلا بېلو اړخونو له پلوه د یوه بنستیز بدلون پاره چمتو شوی و.

د ساري په دول: زموږ په هېواد کې يو داسې پیاوړی حکومت چې ولايتونه او بېلا بېلې سیمې تر خپلې واکمنۍ لاندې ولري شتون نه درلود او هره برخه د بېلا بېلو واکمنانو له خوا اداره کېدله. د هېواد په شمال کې ترکانو حکومت کاوه او د هندوکش په سوبیل کې د رتبیل شاهانو واکمنۍ وه. په لوپدیغ کې په ساسانیانو پورې تړلو والیانو د چارو واګې په لاس کې لرلي.

له ټولنیز پلوه د طبقاتو شتون او د وینې او توکم په اصالت باندې باور هم خلک له ستونزو سره مخامنځ کړي وو. د کورني جوړښت هم ټینګ او محکم بنست نه درلود، په بسحۇ باندې ظلم روآګنل کېدله او له دینې پلوه هم زموږ هېواد وال د بېلا بېلو اديانو منونکي وو. په تېره بوداېي او زردشتی اديانو دېر منونکي او پلویان درلودل.

لمر ته عبادت هم رواج درلود او له بلې خواو دلور پورو شخصیتونو او د څوک، د خاوندانو له خواو ظلمونو او تپریو او د عدالت د نشتوالي له کبله په خلکو کې یوه عمومي نارضایتي او ګلپوډي تر سترګو کېله. په همدي حالت کې د اسلام اوazine زموږ هېواد ته راوسپله. یعنې هغه دین چې خلک یې یو خښتن، خپلواکۍ، عدالت او برابری ته رابلل. چېر ژر د دې دین دعوت کوونکو او مجاهدینو څانونه زموږ د هېواد تر پولو راوسو.

د اسلام د دین خپرېدل

د افغانستان په لوري د اسلام پرمختګ د حضرت عمر فاروق ح د خلافت په دوره کې پیل شو. له نیشاپور خخه وروسته هرات لوړنې بنار و چې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغي. وروسته نور بنارونه هم د اسلام د لښکرو لاس ته ورغلل.

په تپره له ۴۱ سپورمیز ۶۶۱ ز کال خخه وروسته، دغه پر مختګونو لا زور واخیست او زموږ د هېواد چېر بنارونه د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغل، خود اسلام د دین مکمل رواج او خپرېدنه هغه مهال پیل شوه، کله چې دنه په هېواد کې یو لړ کورنيو عناصر او څوکونو، لکه سیستانی صفاريانو د اسلام دین ته د ساتې او د دغه آسماني دین د خپرېدلو لپاره خپلې ملاوې وترې.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووبېل شي، لوړۍ ډله دې د افغانستان او ضاع له اسلام خخه دمخه روښانه کړي او دویمه ډله دې په افغانستان کې د اسلام د خپرېدو خرنګوالي بیان کړي.

پونشنې

۱- د اسلام د راتګ پر مهال زموږ د هېواد په شمالی او لوپدېخو برخو کې کوم قومونه واکمن وو؟

۲- د هغه اديانو نومونه واخلي چې له اسلام خخه مخکې زموږ په هېواد کې دود وو.

۳- ستاسو په اند زموږ په هېواد کې ولې خلکو له اسلام خخه هرکلې وکړ؟

۴- ولې یوشمېر خلکو د عربو واکمنانو په وړاندې پاخون وکړ؟

د افغانستان حالت د امويانيو په دورې کې

د امويانيو د کورني په باب خه معلومات لري. آيا خبر ياست چې د دوي په دورې کې اسلام ډېره پراختیا ومونده؟

اموي کورني د قريشوله قوم خخه وه هغوي له ۶۶۱ سپورمیز / ۴ هـ ز کال نه وروسته اسلامي خلافت ترلاسه کړ او ۹۰ کاله یې په اسلامي نړۍ باندي حکومت وکړ. د امويانيو د واکمنی پر مهال اسلام د نړۍ په ډېرو سیمو کې خپور شو.

د دوي په زمانه کې د افغانستان کابو ټولې سیمې د اسلام په ریا روښانه شوې او د عربو بېلې بېلې قبیلې له جزیرة العرب خخه خراسان یا اوسيني افغانستان ته راکړوالي شوې.

د یحيی بن زید پاڅون

د افغانستان خلکو ټینې وخت د اموي واکمنانو په وړاندې له پاڅونونو خخه چې د دوي د سیاسي مخالفینو له لوري ترسره کېدل، ملاتر کاوه.

له دغو پاڅونونو خخه یو هم د بني هاشم د کورني د یو غږي یحيی د زید د زوي پاڅون وو چې په جوزجان کې رامنځ ته شو. یحيی په ۱۲۶ سپورمیز / ۷۴۴ ز کال کې له خپلو ۱۲۰ تنو ملګرو سره ووژل شو.

ابومسلم خراسانی

عبدالرحمن چې ابومسلم يې لقب و، په ۱۰۰ سپورمیز / ۷۱۹ زکال د جوزجان په سفید نج کې زېرېدلۍ او د زید د زوی يحيى تر شهادت وروسته يې د امويانو پر ضد د پاخون مشری په غاړه واخپسته او په ۱۲۹ سپورمیز / ۷۴۷ زکال کې يې د کوچني اختر په ورخ په سفید نج کې د امويانو بېغ راکوز کړ او په خای يې د عباسيانو جنابه چې تور رنګ يې درلود، پورته کړه.

د د خلکو په مرسته د افغانستان څینې نامتو بنارونه یو په بل پسې ونیول. ابومسلم په وروستیو کې اموي دولت ته ماتې ورکړه او په ۱۳۲ سپورمیز / ۷۵۰ ز کال کې یې خلافت د عباسیانو خانګې ته ولپېره، خو عباسی خلیفه منصور چې د خراسان د خلکو ترمنځ یې د د له نفوذ څخه وپره درلوده، بالاخره هغه یې په ۱۳۷اق / ۷۵۵ ز کې په یو چل سره ووازه. ابو مسلم په دې وخت کې ۳۸ کلن و.

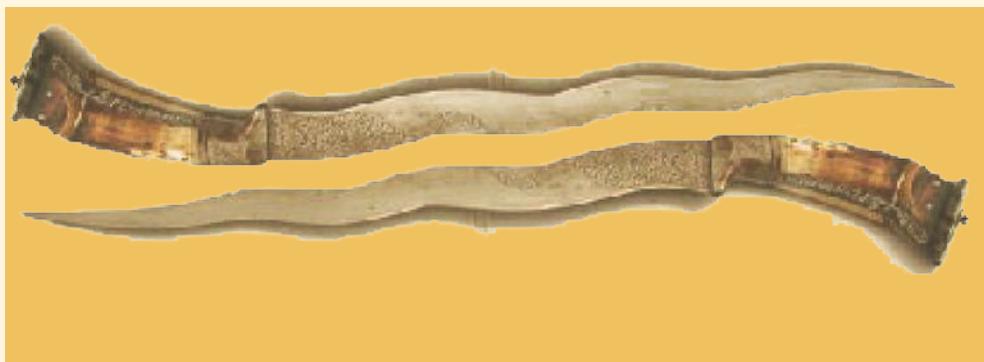

د ابومسلم پاڅون له تورو جندو سره

امیر پولاد او امیر کرور

امیر پولاد د افغانستان په مرکز کې د غور له امیرانو څخه و . ده هم کله چې واورېدل چې د افغانستان خلک د ابو مسلم خراسانی پر شاوخوا راټول شوي، په عباسی نهضت کې یې ګډون وکړ. امیر کرور د امیر پولاد زوی و . ده هم په عباسی پاڅون کې د پام و پ برخه لرله. او زیاتې برباوې یې ترلاسه کړې دي.

دی د پښتو زېږي یو ډېر پوه، لایق او پوخ شاعر هم و. ویل کېږي چې د اسلام له رائګ خخه وروسته لوړنې پښتو حماسي شعر ده ویلی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو الف او ب ډلو ووبشل شي. الف ډله دې د ابومسلم د پاخونونه خرگند کړي او د ب ډله دې له نقشې خخه په ګڼې اخیستې سره د امویانو د خلافت د مرکز په لوري د ابومسلم او د هغه د پلویانو نګ لوري وټاکي.

پونسنج:

- ۱- ولې د افغانستان خلکو د اموي خلافت ضد پاخونونو خخه پلوی وکړه؟
- ۲- لاندې تشنې خایونه په څېلوا کتابچو کې ډک کړئ:
ابومسلم په ..... وزېږید او له دې خخه چې د ..... پر ضد بې پاخونونو وکړ. خلکو له هغه خخه پلوی وکړ.
- ۳- امير پولاد او امير کروپ د افغانستان په کوم خای کې امارت درلود؟
- ۴- ستاسو په اند امير پولاد او امير کروپ ولې له عباسی پاخون او نهضت خخه پلوی وکړ؟

د افغانستان حالت د عباسیانو په دورې کې

د عباسی کورنی په هکله خه معلومات لرئ؟ آيا خبر ياست چې هغوي د افغانستان د خلکو په ملاتر خلافت ته ورسپدل.

عباسیان د اسلام د گران پیغمبر ﷺ تره (حضرت عباس حیله) ته منسوب دی او د قریشو له هاشمي خانګي خخه ګنل کېږي. عباسی کورنی د لوړنۍ هجري پېړي خخه وروسته د سیاست ډګر ته ودانګل. کله چې د افغانستان د هغه وخت له نآرامې وضعې خخه خبر شول، نو په ۱۰۹ سپورمیز / ۷۲۷ زکال کې پې خپل داعیان او مُبلغان زموږ هېواد ته راواستول.

د افغانستان ياد هغه وخت د خراسان خلکو چې د ځینو عربی و اکمنانو د کړنو په وړاندې پې به نظر نه درلود، له عباسی غورخنګ خخه پلوی وکړ. عباسیان زموږ د خلکو د سربنندو او مبارزو له امله په ۱۳ سپورمیز / ۷۵۱ زېړدېز کال کې خلافت ته ورسپدل. د عباسیانو د خلافت دوره ۵۲۳ کاله وه او په پاک کې په ۶۵۶ سپورمیز / ۱۲۵۸ ز. کال کې د خلافت دغه لري د مغولو په واسطه له منځه ولاړه.

برمکیان

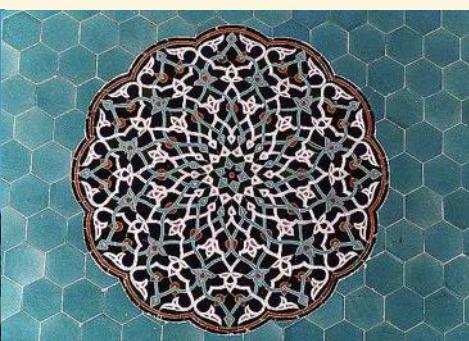
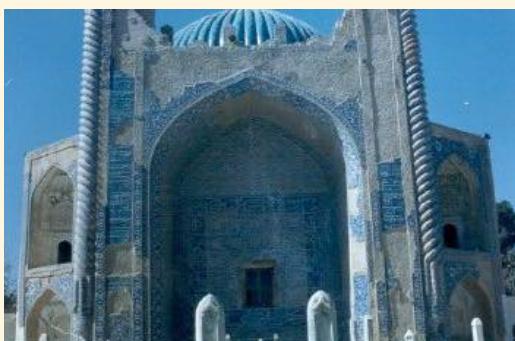
برمکیان په اصل کې د یوه شخص چې برمک نومېده، له اولادې خخه دي. برمک د بلخ د نوبهار د زردښتی اوړتون یو موید روحاڼي و. د دې کورنی نومیالی او ستر شخصیت خالد د برمک زوی دی چې د منصور عباسی د وزیر او سلاکار په توګه پې دنده ترسره کوله. له خالد خخه وروسته د ده زوی یحیی د دې کورنی یو پوه او د نفوذ خاوند بلل کېږي. دی د عباسی خلیفه مهدی له لوري د هارون الرشید د

بنوونې او روزنې لپاره د بنوونکي په توګه وګمارل شو.

ده وروسته بیا د هارون الرشید د حکومت په دورې کې د عباسی خلافت ټولې چاري په خپل لاس کې ونيولې او له خپلو د وو زامنو سره يې هغوي ته کار کاوه. خه موده وروسته هارون الرشید پر هغوي باندې بدگومان شو. په ۱۸۷ سپورمیز / ۸۰۳ زکال کې يې جعفر د یحيى زوی وواژه او په خپله یحيى او د د کورنۍ يې بندي کړه. د برمهکیانو ټول مالونه يې ضبط کړل. له دې پېښې وروسته برمهکیانو خڅه بل داسې ستر شخصیت راپورته نه شو.

په عباسی دورې کې ټکلور او پوهنه

د عباسیانو په پېر (دورې) کې افغانستان د یوشمېر سترو شخصیتونو د څلپدو ټونکي او شاهد و چې د علمي او ادبی آثارو په لیکلوا سره يې خپل نومونه تل پاتې کړي دي. د ساري په جول:
محمد، احمد او حسن د موسى بن شاکر خراساني زامن چې په ریاضياتو کې يې له خانه کتابونه لیکلې دي. دغه راز ابو معشر جعفر بن محمد بلخی مشهور ریاضی پوه چې ۱۲ کتابونه يې تاليف کړي دي، بشار بن برد تخارستانی چې په عربی شعر کې يې ډېر نوم وتلي و؛ ابو زید احمد بن سهل بلخی یو اديب، متکلم، فيلسوف او د جغرافیه پوه و، ابو زید چې د جغرافیې او فلسفې په پوهنځ کې يې کتابونه تأليف کړي دي، ابو محمد هاشم بن زید سروانی چې د عربو د شعر په باره کې يې کتاب ولیکه.

په بلخ کې د ابو نصر پارسا جومات

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دي په ګله، د عباسیانو په دوره کې د افغانستان د خلکو د مهمو خدمتونو په اړه خبرې اترې وکړي او هغه دي فهرست کړي.

پونتنې

۱- لاندې تشنخایونه په خپلو کتابچو کې دک کړئ:
عباسیانو د خلکو د ..... په دليل زموږ په هېواد کې خان ته د پښو د پل خای وموند.

۲- د دي دورې د درې فرهنگي شخصیتونو نومونه واخلي.

۳- د نوبهار اورتون په دغوا لاندې کومو بنارونو کې شتون درلود؟

الف کندھار   ب هرات   ج بلخ   د کابل

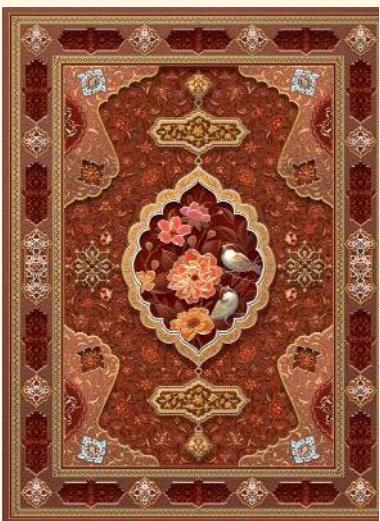
د افغانستان د وګرو او عربو مسلمانو متقابلي اغږزي

ایا پوهېږئ چې افغانستان او اسلام یوه له بل سره ډېر مهم خدمتونه کړي دي؟

د اسلام په راتگ سره زموږ هېواد د خپل تاریخ په یوه نوي پراو کې ګام کېښود. اسلام زموږ خلکو یو نفری هویت ورکړ او تر دې وروسته زموږ هېواد اسلامي هېواد وبلل شو. دغه نوی هویت زموږ د خلکو د لا ټینګ یووالی لامل وګرځد، ځکه ټول قومونه او قبایل د یوه دین او یوې عقیدې او فکر خاوندان شول.

د اسلام دین هغه خنډونه چې د پوهې د ترلاسه کولو په لارې کې پې شتون درلود، له منځه لري کړل او د پوهنې انحصارې په چې د څواکمنو خلکو، شتمنو وګرو او حکم چلوونکو انسانانو په واک کې وو، له منځه یوور. په همدي دليل علم او پوهنې وده وکړه، زموږ په هېواد کې د پوهانو او عالمانو شمېر زیات شو او ډېر شمېر خلکو د پوهې په برخه کې مهم خدمتونه وکړل.

له بله پلوه، زموږ د هپواد خلکو د اموي دورې د خینو عربو والیانو د بې عدالتی په وراندي پاخون وکړ. او په عباسی نهضت کې د ابومسلم خراساني تر مشری لاندې راټول شول.
دغه راز زموږ د هپواد وګرو د اسلام د څپرولو لپاره ډېرې سربنندنې او قربانۍ ورکړي او ختيحو سيمو ته يې اسلام خپور کړ.

لنډه دا چې د اسلام او افغانستان اغېزه یوه متقابله اغېزه ګنبل کېدای شي. اسلام دين زموږ خلکو ته یو نوي هویت ورکړ، خلکونه يې یووالی او وحدت ور یابنه، د علم او پوهې دروازه يې پرانیستله يې. د افغانستان خلکو هم د پوهنیزو او ګلتوري خدمتونو له لارې او دغه راز له سر او خان څخه د تېربنډنې په ذريعه يې د اسلامي تمدن د پرتميې مائې په ودانولو کې سنه او ډېره برخه واخښته. په تېره بیا پوهانو په دې برخه کې ډېر کوبنښونه او هڅې وکړي.

په تولګي کې فعالیت په مزار شریف کې د حضرت علی بن ابی طالب (رض) زیارت خای زده کونونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د اسلام خدمتونه افغانستان ته او دویمه ډله دې اسلام ته د افغانستان خدمتونه خرګند کړي.

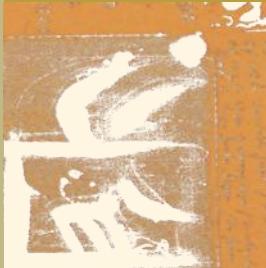
پونتنې

- ۱- ستاسو په اند د اسلام ډېره مهمه اغېزه په افغانستان باندې خه ووه؟
- ۲- د اسلام له راتګ خخه وروسته، ولې زموږ په هپواد کې پوهان ډېر شول؟
- ۳- ایا اسلام په دې بریالی شو چې زموږ خلک متحد او یوکړي؟ روښانه يې کړئ.
- ۴- لاندې تشن ځایونه په څيل کتابچو کې ډک کړئ.
اسلام راغي ..... ته يې بدلون ورکړ او مونږ ته يې ..... راویابنه.

په هرات کې د اختيارالدین کلا

دویم څېرکي

د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه

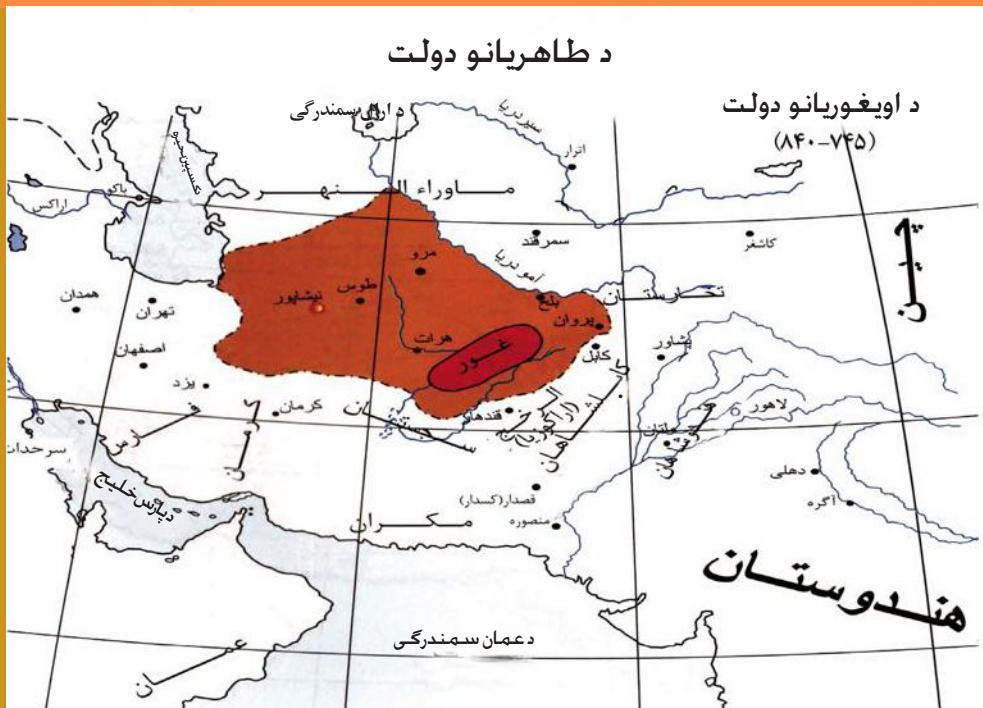
د افغانستان خپلواک اسلامي حکومتونه تر سرليک لاندې لوستونه شامل دي:

- ۱- طاهريان، صفاريان او سامانيان،
- ۲- غزنويان او سلجوقيان،
- ۳- غوريان او خوارزم شاهان،
- ۴- مغولان، تيموريان او د کرت کورني.

د څېرکي موختي

- په دې څېرکي کې زده کوونکي له لاندې مطالبو او موضوعاتو سره آشنا کېږي.
- ۱- په افغانستان کې د خپلواکو سيمه ييزو اسلامي حکومتونو د جورپيدو له لارو چارو سره د زده کوونکو آشنا کېدل،
  - ۲- له هغو شخصيتونو سره چې د لوړي خل لپاره یې د خپلواکي په لاره کې ګامونه پورته کړل،
  - ۳- په افغانستان کې له اسلام خخه وروسته د اسلامي سيمه ييزو واکمانو له لړيو سره د زده کوونکو بلد تیا،
  - ۴- د سيمه ييزو حاکمانو د کورنيو او پاچاهانو ترمنځ د اړیکو په خرنګوالي باندې د زده کوونکو آشنا کېدل،
  - ۵- په افغانستان باندې د چنګيز او تیمور د لښکرو د یرغل خرنګوالي او دغه راز د مُغولو او کرت د اولادې ترمنځ د اړیکو د جورپيدو له خرنګوالي سره د زده کوونکو آشنا کول.

طاهریان، صفاریان او سامانیان

آپا پوهېږي چې لومړني اسلامي خپلواک حکومتونه زموږ په هېواد کې جوړ شول؟

طاهریان

طاهر د حسین زوی په اصل کې د هرات د پوشنګ او یا او سنی زنده جان له وګرو خخه و. دی په ۱۰۹ سپورمیز / ۷۷۶ ز کال کې زېږيدلی دی.

طاهر د خوانی له پیل خخه د هېواد په ټولنیزو او سیاسی چارو کې گلیون کاوه. ده د دوو عباسی وروپو له منځه د مامون الرشید پلوی کوله او په ۱۹۵ سپورمیز / ۸۱۱ ز کال کې یې امين وواژه. له دې وروسته مامون الرشید د مسلمانانو خلیفه شو. طاهر د خلیفه له لوري د خراسان د اکمن په توګه وګمارل شو او د ۲۰۷ سپورمیز / ۸۲۲ ز کال د جمعې په ورڅه منبر ته لار او د خلیفه نوم یې له خطې خخه وغورخاوه او خپله خپلواکی یې اعلان کړه، خود همدغې ورځې په سبا هغه ووژل شو. له طاهر خخه وروسته د ده زامنو ۵۵ کاله د افغانستان په ځینو برخو باندې واکمني وکړه.

د دې کورنی وروستني تن محمد نومېدہ چې په ۲۵۹ سپورمیز / ۸۷۳ ز کال کې د لیث صفاری د زوی یعقوب صفاری له خوا ونیول شو او د سیستان په بندتون (زندان) کې مړ شو.

صفاریان

د دې کورنۍ بنسټ ایښدونکی او پیلوونکی یعقوب صفاری د لیث صفاری زوی دی. دی د سیستان له خلکو څخه و. په ۲۰۷ سپورمیز / ۸۲۲ ز کال کې د افغانستان په سوپل لوپیدیځی سیمې کې وزپید. پلارې پی د مسگری دنده درلوده. له همدي امله یعقوب او د ده ورونو عمرو، علی او طاهر ته صفاریان وبل کېږي.

یعقوب په خوانی کې د عیارانو له ډلي سره ملګري شو. دی په دې ډلي کې د مشرتا به رتبې ته ورسپد. یعقوب صفاری د عیارانو په مرسته د سیستان بېلاپل بنارونه ونیول، خو د سیستان د خلکو رسمي بیعت له ده سره د ۲۴۷ سپورمیز / ۸۶۱ ز کال د محرم د میاشتې په پنځه ویشتمه ورڅو، له دې وروسته یعقوب له زنبيل شاه سره جګړې پیل کړې چې دې جګړو په پایله کې زموږ د هېواد رتبې او مهمې سیمې د یعقوب لښکرو وښولې، دغه راز د طاهريانو د کورنۍ وروستي واکمن محمد هم بندي شو.

یعقوب صفاری چې په خان کې یې د توان او خواک احساس کاوه، په ۲۶۲ سپورمیز / ۸۶۷ ز کال کې د عباسی خلافت د پلازمېنې (مرکز) د بغداد د ادارې غوبتونکی شو چې په پایله کې داکار له عباسی خلیفه معتمد بالله سره په جګړه واښت، خو یعقوب ماته وخوره او په شا شو.

یعقوب په ۲۶۵ سپورمیز / ۸۷۹ ز کال کې مړشو او له ده څخه وروسته دده ورور عمرو پاچا شو. صفاری عمرو چې سامانیان یې خپل رقیبان ګنل، په ۲۸۷ سپورمیز / ۹۰۰ میلادي کال کې له هغوي سره جګړې ته ورغی، خو بلخ ته نژدې یوې سیمې کې یې ماتې وخوره او د اسماعیل ساماني له خوا بندي شو. له دې څخه وروسته، صفاری حکومت په محدوده توګه تر ۳۰۰ سپورمیز / ۹۱۳ ز کال پوري په سیستان کې دوام درلود.

سامانیان

سامانیان د یوه شخص چې سامان نومېدہ له اولادې خخه گنډل کېږي. سامان د بلخ له خلکو خخه و چې د امویانو د خلافت پر مهال مسلمان شوي و د ده زامن په حکومتی دفترونو کې ریو او مهمو دندو ته ورسپدل. د سامانیانو د حکومت بنستې اینسونوکی اسماعیل سامانی دی.

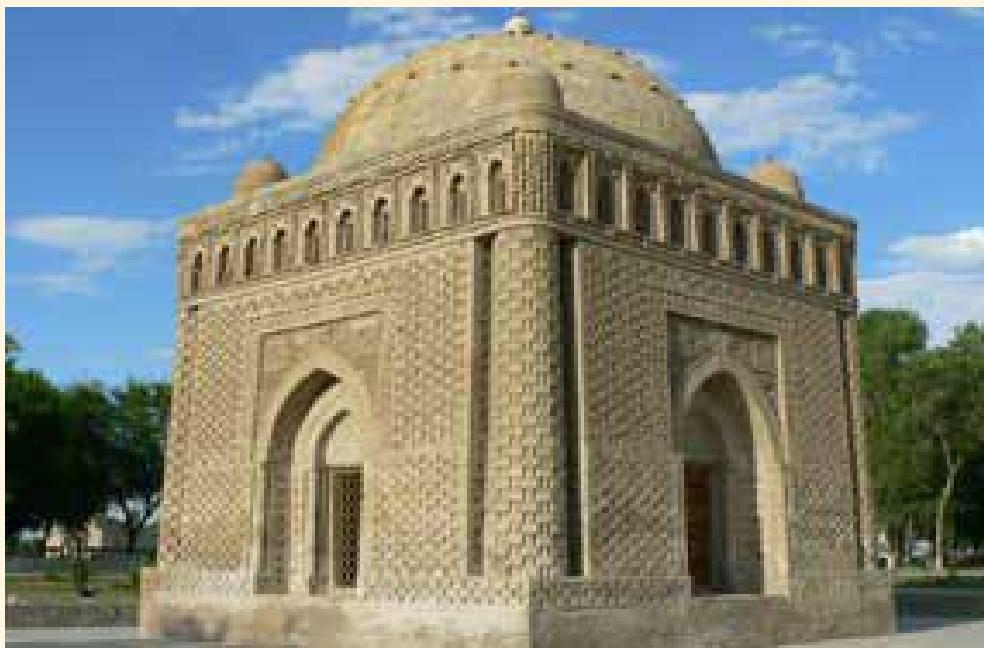
امیر اسماعیل اته کاله ټولواکی وکړه. د بخارا بنار یې خپله پلازمنه ویاکله او ودان یې کړ. د امیر اسماعیل له مړنې وروسته، د د زړو احمد او تر هغه وروسته نصر ټولواکی ته ورسپد، د نصر د واکمنی به دوران کې د سامانیانو دولت ډېر بهه وڅلبد. خپل اوچ او لورې پوری ته ورسپد. خکه د د په زمانه کې ډېر شمېر پوهان د سامانیانو په دریار کې سره راغونه شول.

سامانی حکومت په لومړی سر کې بنه نظم او بنه اداره درلوده، خو له هغه خخه وروسته چې سیمه ییزو واکمنانو څواک ترلاسه کړ، دغه حکومت له یولې ستونزو سره مخامنځ شو. یو له دغو محلی امیرانو خخه الپ تګین نومېدہ چې د سامانیانو له اوامر خخه یې سر وغړاوه. د د افغانستان

د سامانیانو دولت

په شمال د خلم په سیمه کې سامانی خواکونو ته ماتې ورکړه او له هماغه خایه یې له خپلو پلویانو سره یو خای په ۳۵۱ سپورمیز / ۹۶۲ ز کال په غزنی کې د یوه نوي حکومت د بنسټ ډبره کېښوده.

د بخارا په بنار کې د سامانی امير اسماعيل قبر

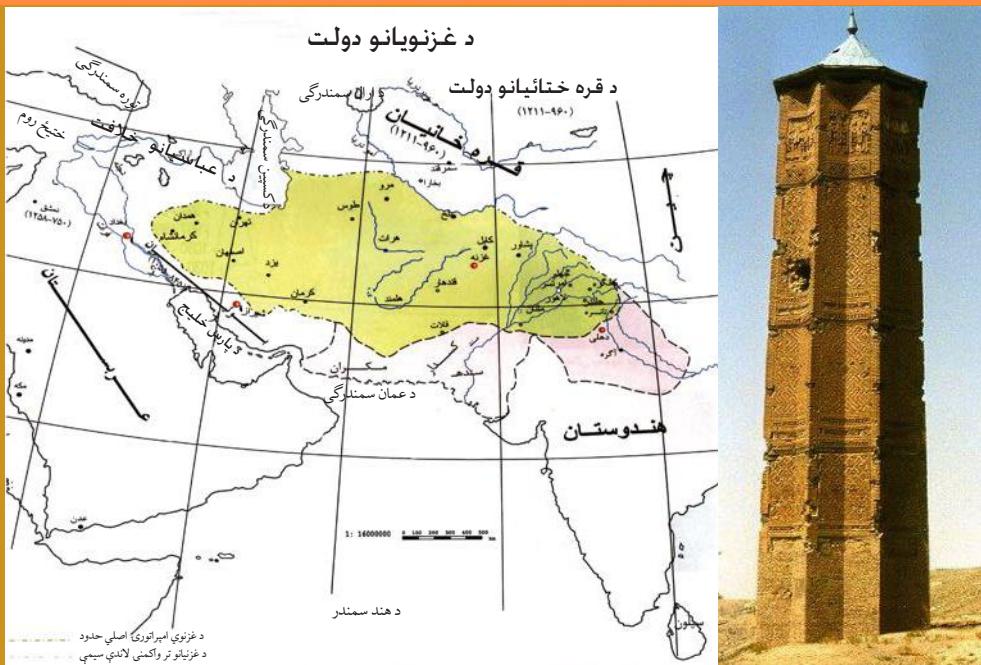
په تولګي کې فعالیت

زده کوونکي دي په ډله یيزه توګه د سامانيانو د حکومت په راپرڅدو او بپواکه کېدو باندي یو له بل سره خبرې اترې وکړي.

پونتنۍ

- ۱- طاهر د کوم خای و او خرنګه حکومتي لورو پوريو ته ورسېد؟
- ۲- طاهر ولې د عباسی خلیفه نوم له خطې خخه لري کړ؟
- ۳- په لومري سر کې کومې ډلي له یعقوب لیث صفاری خخه پلوی وکړ؟
- ۴- ولې د بغداد له عباسی خلیفه سره، د یعقوب لیث صفاری اړیکې ورانې شوي؟
- ۵- د سامانيانو پلازمېنه په کوم خای کې موقعیت درلود؟
- ۶- دغه تشن خایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړي. د سامانيانو مهم ټولواک ..... نومېده او د هغه په دربار کې ..... سره راټول شوي وو.
- ۷- ستاسو په اند د ساماني دولت د حالت د خرابېدو لامل خه و؟

غزنويانو او سلجوقيان

ایا پوهېږي چې غزنويانو او سلجوقيانو په افغانستان کې خواکمن حکومتونه رامنځ ته کړل؟

د غزنويانو د لري بنسټ اينې دونکی الپ تګین دی. هغه د سامانيانو په دربار کې له ترکي توکمه اميرانو او سردارانو خخه یو تن و، خود غزنويانو حکومت د سبکتګین په واسطه رامنځ ته شو. دی د الپ تګین زوم و او د غزني له ټولواك (لویک) خخه یې په جګړه کې بریا ترلاسه کړه. همدارنګه سبکتګین د غزنويانو د حکومت لمن د هند تر جیپال پوري وغزوله، له د خخه وروسته د هغه زوی سلطان محمود غزنوي ټولواك شو. ده په لوړې سر کې دنه په افغانستان کې خپل حکومت ټینګ کړ او وروسته یې بیا د هند په لوري د عسکري سوقياتو په مټ د خپل حکومت لمن تر هغه سیمو پورې وغزوله. سلطان محمود غزنوي په دغه سوقياتو کې دېر غنیمتونو ترلاسه کړل او هغه یې غزني ولايت ته ولبدول. په دغه غنیمتونو سره د غزني شارخه ناخه ودان شو. په دغه څای کې دېر پوهان او شاعران، لکه: ابوريحان البيرونی، ابو منصور دقیقی، فرخي سیستانی او عنصري بلخی سره راغوند شوي وو.

له سلطان محمود خخه وروسته غزنويان

سلطان محمود غزنوي په ۴۲۱ زکال کې مر شو، له د خخه وروسته د هغه زوي مسعود توپواکي ته ورسپد. سلطان مسعود د خپل پلار په شان پوهه او ذکاوت نه درلود، حکه له هغه خخه د غزنوي حکومت سرداران ناهيلي شول او د ده له پلوی خخه يې لاس واخیست. په همدي حال کې په مرکزي آسيا کې يو بل ترک توکم خواک رامنځ ته شو. دغه خواک سلجوقيان وو چې د مرو. نيشابور او هرات تر نيلو وروسته له غزنويانو سره جګري ته تيار شول. د دواړو لوريو ترمنځ په ۴۳۱ سپورمیز / ۱۰۴۰ زکال سرحس ته نژدي د دندان قان په سيمه کې جګړه پېښه شوه چې په پایله کې سلطان مسعود غزنوي ماتې وخوره او هندوستان ته وتبنتې. له دې خخه وروسته د غزنويانو کمزوري حکومت ۱۳۰ کاله دوام وکړ، خو سيمه يې ډېره محدوده وه او بالاخره دغه لږي د غوري شاهانو (تولواکانو) په لاس له منځه لاءه.

د غزنوي بالا حصان

سلجوقيان

سلجوقيان هم د ترکمنانو له توکم خخه شمبېل کېري. د سلجوقيي ترکمنانو نیکه سلجوق نومېدە. د خلور زامن درلودل، د د يو زوي د اسرائيل په نامه د سلطان محمود غرنوي له خوا ونيول شو. د هندوستان په کالنجر کېي تر ۷ کلونو بندیتوب خخه وروسته هملته مړشو. دغه کار د غزنويانو او سلجوقيانو تر منځ د دېمني لامل وګرڅد. د سلجوقيانو د لپي بنسته اپښودونکي د سلجوق لمسى طغول بېگ دی. ده دندان قان په جګړه کېي سلطان مسعود غزنوي ته ماتې ورکړه، رټ او مهم ولايتونه يې لکه: ماوراءالنهر، ایران او افغانستان يې ونيول. له طغول بېگ خخه وروسته دده وراره الپ ارسلان واکمني ته ورسېد. ده د ملازجرد په جګړې کېي روميانو ته ماتې ورکړه او کوچنی آسيا يې ونيوله. د د زوي ملکشاھ هم په ختيئڅي کېي تر چين او په لوپیدیڅي کېي د مدیترانې تر سمندرګي پوري وړاندې تګ وکړ.

د سلجوقيانو را پرڅېدل

د سلجوقيانو پراخ هېواد هم د سلجوقي شهزادګانو تر منځ ووبېشل شو. شهزادګانو د خپلو وزیرانو په مرسته چې اتابک نومېدل، د حکومت چاري پرمخ بېولې. همداکار د لامل وګرڅد خو دغه سلجوقي پراخ هېواد ټوچې شي چې په پایله کې نوري لپي، لکه: خوارزم شاهان، قراختایان او غوریان رامنځ ته شول او د سلجوقي ستر هېواد سیمې يې ونيولې.

د سلجوقيانو د واکمني سیمې نقشه

د سلجوقيانو ستر خدمت

يو له هغو سترو خدمتونو خخه چې سلجوقيانو زمور د هپواد کلتور او تمدن ته وکر، دا و چې دوي فارسي ادب او فرهنگ ته پاملننه کړه. فارسي ادب او فرهنگ د سلجوقيانو له لاري عراق، آذربایجان او کوچني اسیا ته ولپرده. هغوي د معماري په برخې کې هم زمور هپواد ته خه ناخه خدمتونه وکړل. د سلجوقيانو په زمانې کې د جوزجان په سرپل کې د امام خورد زيارت جوړ شو

او همدارنګه د بلخ په دولت آباد کې يو منار ترئين
وموند. همدارنګه د بلخ په لوپديخه برخه کې د بابا
حاقيم زيارت جوړ شو.

د سلجوقي د دوري يو اثر

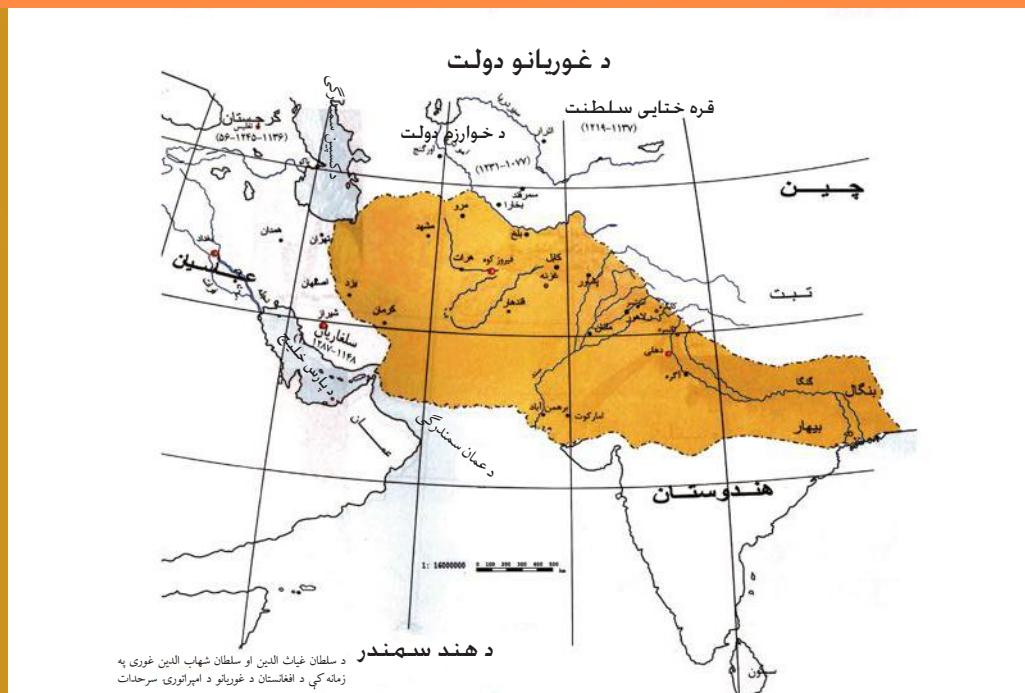
په تولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو دلو ووپشل شي، يوه ډله دې د غزنوي د پرمختګ او دغه راز د غزنويانو په دورې کې د فارسي زښي او کلتور د پالنې لامل وڅېري او دوبمه ډله دې د سلجوقيانو په دورې کې د فارسي زښي او ادب د غورپدو لامل خرګند کړي.

پونښتني

۱. غزنويان او سلجوقيان له کوم توکم خخه و؟
  ۲. ولې غزنوي حکومت په دې بریالی نه شو خود سلجوقيانو په وراندي مقاومت وکړي؟
  ۳. د غزنويانو او سلجوقيانو ترمنځ د جګړي لامل خه و؟
  ۴. د سلجوقيانو د دوو مهمو ټولوآکانو نومونه واخلی.
  ۵. لاندې تشن خایونه په خپلوا کتابچو کې ډک کړي.
- د سلجوقيانو پراخه هپواد ..... ترمنځ ووپشل شو او په همدې
..... شول. ..... هغوي.

غوريان او خوارزم شاهان

ايا پوهېږي چې غوري کورني زموږ د ټپه لرغونې او پخوانۍ کورني ده او آيا خبر ياست چې خوارزم شاهان په افغانستان کې د اسلامي سیمه یېزو حکومتونو دلپې وروستني حکومت و؟

غوريان

غوريان د غور یوه ډپه لرغونې او پخوانۍ کورني ده. د دوي ستر نیکه ملک شنسب نومېده. ده د اسلام د خلورم خلیفه حضرت علی صلی اللہ علیہ وسلم د خلافت په دورې کې اسلام ومانه او د غور د حکومت فرمان یې ور خخه ترلاسه کړ. غوريان د نبی کوريم صلی اللہ علیہ وسلم کورني بنی هاشم ته ډپر وفاداره وو، خکه خو یې په عباسی پاڅون کې هم بنه ډپه ونډه واخیسته. امير پولاد او امير کروور د همدي کورني بچيان وو. امير محمد سوری هم د غوري کورني له شاهانو خخه دی. ده هم د سلطان محمود غزنوی د نا آراميو په وړاندې پوره ټینګکار وکړ، خو په پای کې د هغه له خوابندي شو. له دې خخه وروسته غوريان د غزنويانو تر سلطې لاندې ورغلل. کله چې د سلجوقيانو حکومت رامنځ ته شو، نو غوريانو له هغوي سره هم د واکمني اړیکې درلودې. سلطان غیاث الدین غوري او د هغه ورور سلطان شهاب الدین غوري د غوريانو د حکومت لري تر هند پوري و غزوله. سلطان شهاب الدین غوري په ۶۰۲ سپورمیز / ۱۲۰۶ زکال کې لاهور ته نژدي په یوې سېمې کې د هندوانو په واسطه ووژل شو. له هغه خخه وروسته غوري لښکري د ستښدو په وخت د خپه قومونو او قبایلوله خوا لوټ شوې. خوارزم شاهانو د دوي له ضعف او کمزورتیا خخه گټه واخیسته او پر افغانستان باندې واکمنان شول.

خوارزم شاهان

خوارزم شاهان په ماوراءالنهر کې د خوارزم له بناره را پاچېدل. ويل کېري چې د خوارزم لومړنی امير انوشتگین غرجه نومېده. ده د غرجستانويا او سنی هزاره جاتوله او سپدونکو خخه، خولومړنی شخص چې خوارزم شاه ونومول شو، د ده زوي قطب الدین محمد و.

د دې کورنی نومیالی ټولواک علاواليين تکش نومېده. ده وروستني سلجوقي ټولواک طغول بېگ ووازه او د ایران زیاتې سېمې او د افغانستان حُینې سیمې بې ونیولې. د ده زوي علاواليين محمد تر ۶۱۲ سپور میز / ۱۲۱۶ ز کاله پورې غوري دولت له منځه یوور. د ده هبوده په هند کې ترسند او په لوپدیع کې تر عراق پورې پراخ و د مغلو په را منځ ته کېدو سره علاواليين محمد له چېرو سترو ستونزو سره مخامن شو، په ۶۱۷ سپور میز / ۱۲۲۱ ز کال کې يې له مغلو خخه ماتې و خوره او د ایران په لوري وتبتيدي او په پای کې د مازندران د لوی سیند یوې ټابو وزډې کې يې خان پت کړ او هملته مړ شو. د ده زوي جلال الدین محمد چې د مغلو په وړاندې يې د جګړي زیات ټینګار کاوه، په ۶۲۷ سپور میز / ۱۳۳۰ ز کال کې د کردانو له خوا ووژل شو په دې توګه خوارزمي حکومت په بشپړه توګه له منځه ولار.

د خوارزم شاهي دولت بېغ

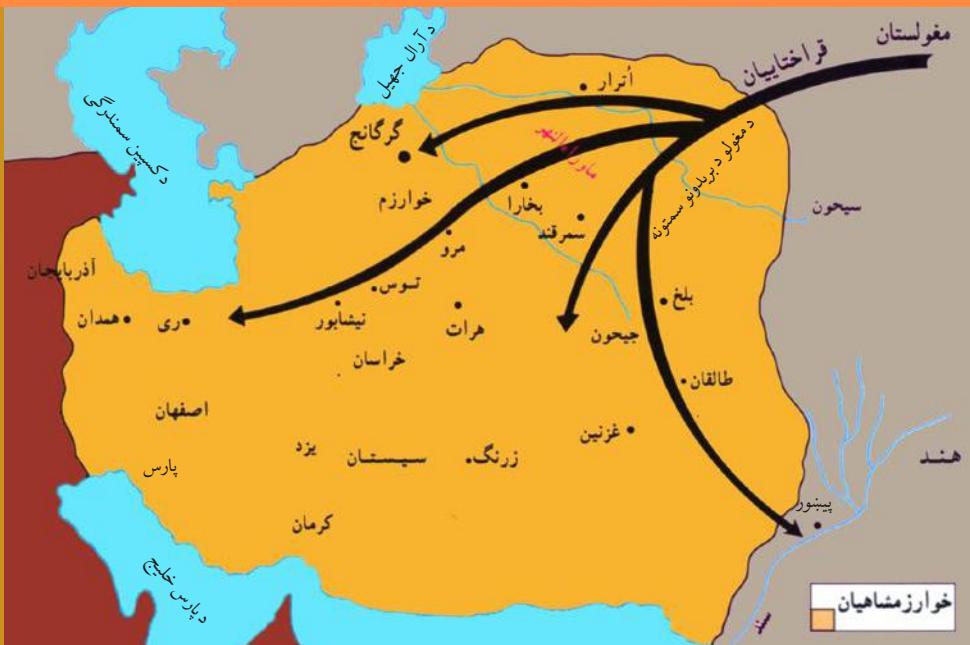
په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي او د نقشې په واسطه دې لومړۍ ډله د غوريانو او دوبمه ډله دې د خوارزم شاهانو د راپاچېدلو خایونه وښي.

پونښتني

۱. د غوريانو د اسلام راورنې مخینه (سابقه) خه وخت ته رسپږي؟
۲. د غوريانو د مهمو پاچاهانو او ټولواکانو نومونه واخلي.
۳. خوارزم شاهان د کومو کسانو له خوانسکور شول؟
د تشن خایونه په څېلواكتابچو کې ډک کړي.
۴. سلطان محمود غزنوي په ..... یرغل وکړ او ..... د هغه په لاس بندي شو.

مغولان، تېموريان او د کرت اولاده

آيا پوهېږي چې مغولانو زمور هباد په خاورو او وينولیت پیت کړ؟ آيا پوهېږي چې د کرت اولادې د مغولانو په زمانې کې حکومت جوړ کړ؟ او آيا پوهېږي چې تېموريانو هم زمور د هباد په ځینو برخو حکومت کړي دی؟

مُغول

مُغول له مهمو آسیا يې قومونو خڅه دي. د دوي سيمه مغولستان د ترکستان او چين ترمنځ پرته ده. د دې خلکو د روند بنې قبایلی وه او تل له یوه ځایه بل ځای ته کله کېدل.

مغولي قبایلو په ۱۲۰۶ سپورمیز د چنگیزخان لقب ورکر. د مغولي قومونه او قبایلی لانوري هم سره یو کړي او د خپلو خلکو د لابنه نظم او ثبات لپاره یې د "یاسا" تر سرليک لاندې د مقرراتو یوه تولګه جوړه کړ.

د مُغولو یړغل

چنگیزخان په لومړي سرکې د ماوراءالنهر په بنارونو بریدونه وکړل او په ۱۲۲۰ سپورمیز د اټوار بنار ونیو، په دې بنار کې تر دې مخکې یو مغولي سوداګریز کاروان د دغه بنار د حاکم له خوا لوټ شوی و.

د بخارا، سمرقند، خوارزم او مروه بnarونه هم د مغولو لاس ته ورغلل او د دغو خایونو په زرگونو خلک ووژل شول. چنگیز خان د دغو خایونو تر نیولو وروسته، زمور پر هپواد باندې يرغل وکړ چې له امله يې د هرات، باميان، غزنۍ او کابل بnarونه وران شول او خلک يې ووژل شول. له دې وروسته، زمور په هپواد کې يوه ډېره تیاره تاريخي دوره پیل شو. چنگیز په ۶۲۲ سپورمیز ۱۲۲۵ زکال مغولستان ته ستون او هم هلتنه مرپشو.

په ۶۰۱ سپورمیز/ ۱۲۵۳ زکال یو خل بيا هلاکو خان د اسلامي نړۍ پر ضد لښکر راووپست او په ۶۰۶ سپورمیز/ ۱۲۵۸ زکال کې يې د بغداد بشار ونيوه او عباسی خلیفه يې وواژه.

د کرت کورنۍ

خینې تاریخ پوهان د کرت کورنۍ د غوري د سلسلې او شمېر يې د سلجوقی ترکمنانو له کورنۍ خخه ګنې. په هرات کې دې کورنۍ لوړنۍ بنسټ اپنیدونکی ملک شمس الدین کرت دی. ده له مغولو سره د روغې جوړې سیاست ته مخه کړه او مغولو ته د ربښتني خدمت په بدل کې چې ملک شمس الدین هغوي ته وکړ، زمور د هپواد په مهمو بشارونو باندې د حکومت کولو فرمان يې له مغولو خخه ترلاسه کړ. ده په هرات، کندهار، کابل، بُست، هزاره جات، سند او هند باندې حکومت کاوه. د ده خایناستو هم له مغولو سره د همکاري کولو سیاست ته ادامه ورکړه. په پای کې د کرت کورنۍ د تیمور له خوا له منځه ولاړه.

د ال کرت دولت

تیمور

تیمور هم د چنگیز کورنی پوري تراو لري. دی د سمرقند د سوپل په (شهر سبز) يا شنه بنار کې وزېرېد. تیمور په لوړې سرکې منځنی آسيا خان ته تابع کړه او د سمرقند بنار یې خپله پلازمېنه وټاکله. په دې وخت کې زموږ په هېواد کې پیاوړي حکومت شتون نه درلود، ځکه خو تیمور په اسانی سره وکولی شو چې هغه تر خپلې ولکې لاندې راولي. ده همدارنګه، ایران، د هند ځینې برخې، روسيه او د عثمانی دولت څمکې نیولې، خو چې کله یې د چین د نیولو تکل وکړ، مړشو.

د هرات تیموریان

کله چې په ۸۰۷ سپورمیز / ۱۴۰۴ ز کال کې تیمور مړشو، نو ورسه سم د ده پراخه امپراتوري هم ټوټې ټوټې شوه. د ده زامن او لمیان په خپلو منځو کې په شخو لګیا شول. د تیمور کو چني زوی شاهرخ موږا د خراسان حکومت تر لاسه کړ. ده د خپل حکومت پلازمېنه د هرات بنار وټاکه او ۴۳ کاله یې حکومت وکړ. د تیمور په لمیانو کې سلطان حسین بايقوا یو دې مهم شخصیت و. ده درې دیرش کاله حکومت وکړ د هغه د حکومت په زمانه کې هرات د خپلې ودې، پرمختیا او غورپداو په ډېرې لوري پوري کې خای درلود. په هرات کې ډېر پوها، متفکرین او صنعت کاران او د هنر خاوندان سره را ټول شول او ډېر ادبی او هنري آثار یې رامنځ ته کړل.

په همدي وخت کې پېژندل شوي انځور ګران، لکه: کمال الدین بهزاد، قاسم علی او د تصوف له مشرانو خخه سید قاسم انوار، عبدالرحمان جامي، علی شېرنوايی او يو شمېر نورو خپل آثار تولني ته وړاندې کړل.

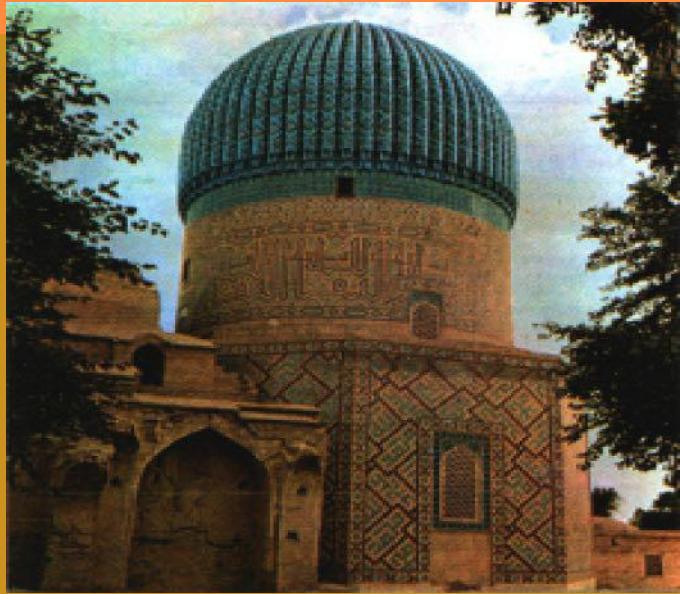
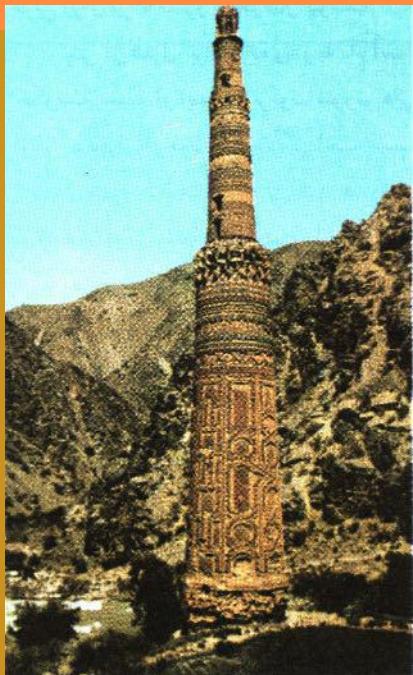
د هرات جامع جومات

په تولگي کې فعالیت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي. د الف ډله دې له جغرافيائي نقشې خخه په ګټې اخيستنې سره د مغولستان هپواد معلوم او د ب ډله دې زموږ د هپواد هغه ولايتونه چې د چنګيز ديرغل پرمهاں د مغولو تر ولکې لاندې راغللي وو، په ګوته کړي.

پښتنې

۱. د مغولو د ژوند بنه خرنګه ووه؟
۲. د چنګيز د مقرري تولګه شه نومېده او ولې یې جوره کړي ووه؟
۳. د ال کرت سیاست د مغولو په وړاندې خرنګه ووه؟ روښانه یې کړي.
۴. د هرات د تیموریانو د دورې د پوهې او ګلتور ډګر د دربو تنو د نامتو لویانو نومونه واخلی.
۵. عباسی خلیفه د کوم شخص په واسطه ووژل شو؟

درېم خپر کې

د کندهار له پاخون څخه مخکې د افغانستان او ګاونډیو هېوادونو اړیکې

لاندې درسونه لري.

۱. د ماوراءالنهر شیبانيان او استراخانیان،

۲. د هند بابریان،

۳. د ایران صفویان.

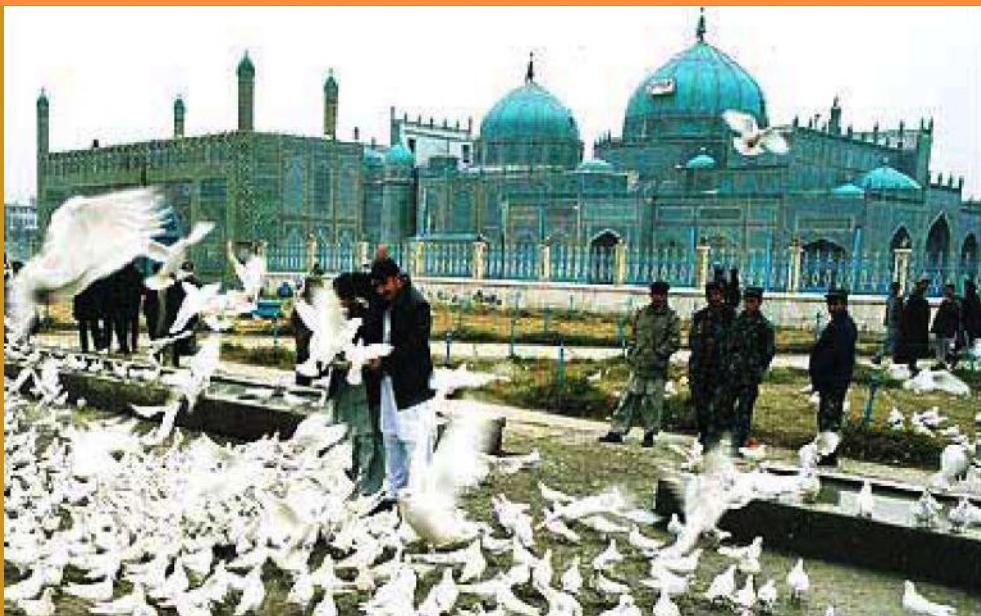
د څېرکي موخي

د ګاونديو هپوادونو د واکمنو لپيو سره د زده کوونکو آشناکول، لکه:
د ماوراءالنهر شیبانیان او استراخانیان،
د هند بابریان،
د ایران صفویان،
له- افغانانو سره د نومورو لپيو د اړیکو له خرنګوالي سره د زده کوونکو اشناکول.

په هند کې د اسلامي معماري یوه بېلکه

د ماوراءالنهر شیبانیان او استراخانیان

ایا پوهېږي چې ازیک شیبانیانو او استراخانیانو ولې د افغانستان شمالی سیمې ترڅلیر غل او ولکې لاندې راوستې وي؟ په دې لوست کې به له لاندې موضوعاتو سره آشنا شئ.

شیبانیان

د شیبانیانو د حکومت بنستې اپښودونکی محمدخان شیبانی دی. هغه ادعاكوله چې د چنگبز د زوی جوچي له اولادې خخه دي. شیبانیانو په لسمې هجري پېړۍ کې ماورالنهر ته کله وکړه او په ۹۰۶ سپورمیز / ۱۵۰۱ زکال کې یې د یوه سیمه ییز حکومت بنستې کېښود. د همدا چې په منځنۍ آسیا کې څلې د واکنۍ ستې ټینګې کړې، نو په ۹۱۲ سپورمیز / ۱۵۰۶ میلادی کال کې د آمو له سیند خخه را پوري ووت او زمورد د هپواد شمالی او لوپیدیڅې سیمې یې له بلخ خخه بیا تر هرات پورې ونیولې.

د سیستان او کندھار وکمنانو د څلې تسلیمی خبر ور واستاوه، خو د ګرمیں او زمین داور خلک تر اخره تسلیم نشول او څل مقاومت ته یې دوام ورکړ.

محمدخان شیبانی په ۹۱۶ سپورمیز / ۱۵۱۰ زکال کې له شاه اسماعیل صفوی سره په جګړه کې ووژل شو. له د وروسته ازیکان یې سیکه شول او بېرته یې ماورالنهر ته شاته تګ وکړ، خو پر افغانستان یې له یرغلونو خخه لاس وانه خیست. د شیبانیانو حکومت تر ۱۰۰۷ سپورمیز / ۱۵۹۹ زکاله پوري وغڅید. پلازمېنه یې ډېر وختونه سمرقند او کله هم بخارا وو.

استراخانیان

استراخانیان د ازبکانو له توکم خخه شمپرل کېږي. دوى هم هڅه وکړه چې په افغانستان کې خپل نفوذ او واک ته پراختیا ورکړي. استراخانیانو په خانګري توګه د افغانستان د تخار ولايت تر خپلی ادارې او کنټرول لاندې راوستی و او له هغه ځایه یې د هرات او بلخ په لوري یرغلونه کول. د دوى د دغو نآلړاميو او یرغلونو له امله زموږ دېر شمپر خلکو خپل ځانونه له لاسه ورکړل.

ازبک استراخانی حکومت له ۱۰۰۷ نه تر ۱۱۶۷ سپورمیز / ۱۵۹۹ تر ۱۷۵۴ ز کاله پورې دوام وکړ. د دوى څینو ټولواکانو د بلخ بناه خپله پلازمېنه ټاکلې وه. په تېره د محمد خان او سبان ټلي خان په دورو کې ټکنوري وضعې ته بنه پاملنې شوې وه او دغه بشار ته لیکوالو او شاعرانو مخه کړې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونونکی دې د نقشې پرمخ د سمرقدن او بخارا بنارونه وښی او د افغانستان پر شمال باندې دې د شیبانیانو او استراخانیانو د احتمالي یرغل تگ لوری وښی.

پونښنې

۱. ازبکو شیبانیانو چېرته ژوند کاوه. او خرنګه یې ماورالنهر او افغانستان ته لاره وموندله؟

۲. محمد خان په اصل کې د کوم شخص له اولادې خخه شمپرل کېږي؟

۳. تشن ځایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړئ:

د ..... او ..... دوى سیمې ازبکانو ته تسلیمې نه شوې او تر پایه یې تینګار وکړ.

د بلخ ټکنوري حالت د ..... او ..... د واکمنی په دورو کې بنه شو او دېرو شاعرانو او لیکوالانو دغه بشار ته مخه کړه.

استراخانیانو معمولًا له د ..... ولايت خخه د هرات او بلخ په لور یرغلونه کول.

تاج محل

آيا خبر ياست چې بابریانو په هند کې خه ډول موقعیت درلود؟ له افغانانو سره د بابریانو د اړیکو په اړوند خه معلومات لرئ؟

بابریان

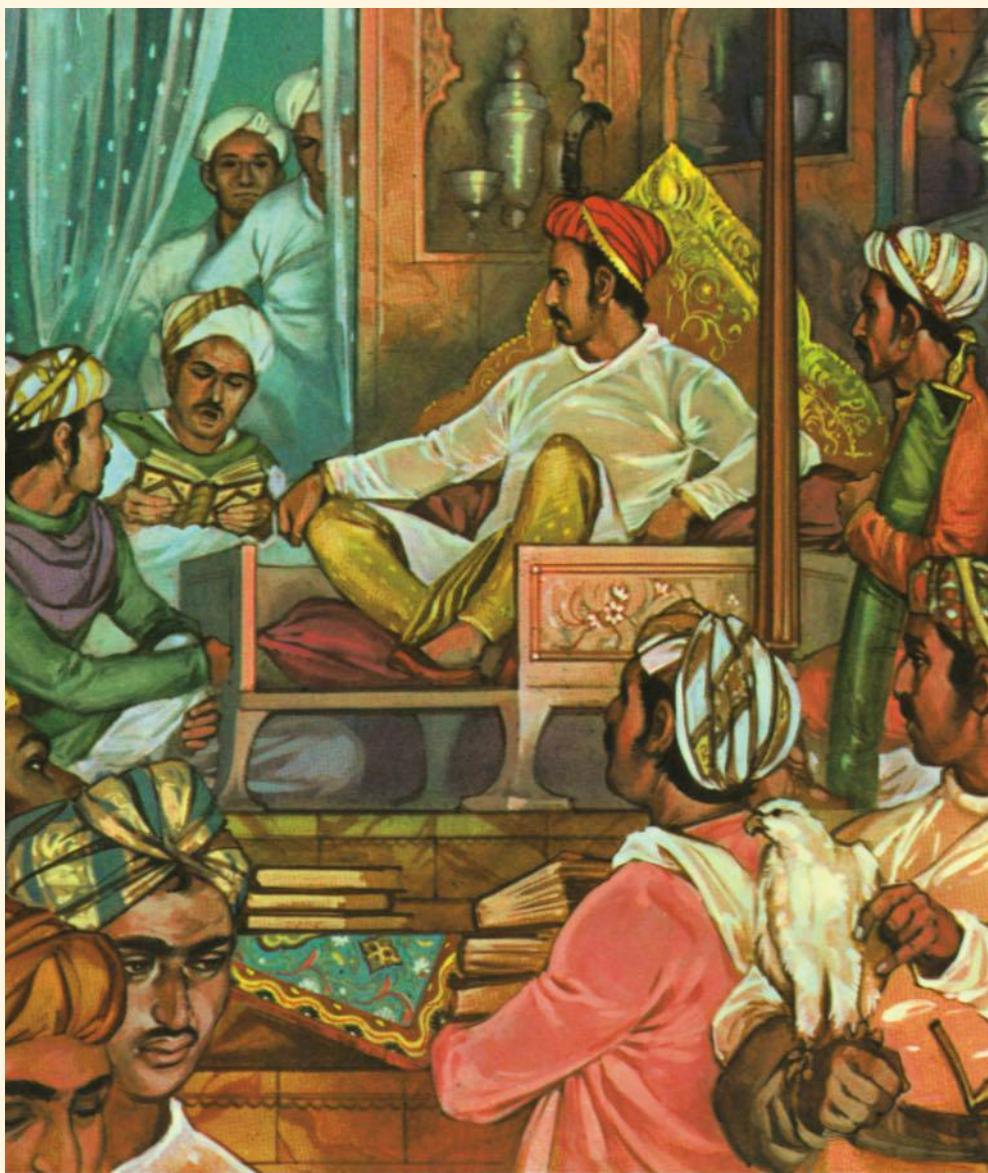
د بابریانو د لپري بنستې اپنودونکي ظهیرالدین محمد بابر دی. د ده نسب تیمور گورکان ته رسپېږي. ظهیرالدین محمد بابر هم د مغولانو له ډلي خخه شمېرل کېده. له همدي کبله د هغوي لپري په هند کې په بابریانو، گورکانیانو او مغولو مشهوره شوي ۵۵.

ظهیرالدین محمد بابر په ۸۸۸ سپورمیز / ۱۴۸۳ ز کال د ازبکستان په اندیجان کې زېړېدلی دي. په ۱۲ کلنۍ کې د فرغاني سېمې د امير په توګه و ګمارل شو. ده په ۹۰۶ سپورمیز / ۱۵۰۱ ز کال کې د سمرقند بنار ونيوه. خو شیبانی ازیکانو دی له منځنۍ آسیا خخه تېښې ته اړ کړ، خکه خو بابر کابل ته مخه کړ او د غه بنار پې په ۹۱۰ سپورمیز / ۱۵۰۴ ز کال خپله پلازمېنه وټاکه او خو کاله وروسته پې کندهار هم ونيوه. بابر شاه په ۹۳۲ سپورمیز / ۱۵۲۶ ز کال د هندوستان په لور لېکرې و خوځولي. ده په هندوستان کې افغاني لودي دولت له منځه یو وړ او خپل سلطنت پې اعلان کړ.

بابر پر کابل مین او دله پې خینې مانې و دانې کړي. ده له مرینې خخه د مخه وصیت کړي و چې دی دې د کابل په یوه بن کې خاورو ته وسپارل شي. هغه همدا اوس د کابل د بابر په بن کې بنخ دی.

د بابر زامن

له با بر خخه وروسته د ده زوى همایون پاچا شو، خو د ده ورور کامران میزرا او دغه راز سوری شپرشاه یې پر وړاندې راپورته شول. خکه نو همایون له هند خخه وتښتېد او ایرانی صفویانو ته یې پناه یو ورپه. ده یو خل بیا د صفویانو په مرسته د افغانستان ځینې سیمې، پنجاب او د هند ډهلي ونيوه.

جلال الدین محمد اکبر

د همایون زوی جلال الدین اکبر نومبده او د هغه د حکومت په دوران کې د هند بابریانو چېر پرمختګ او وده وکړه. په دې وخت کې په پیر روښان باندي معرفو، د بايزيد انصاري تر مشری لاندې د افغانانو او گورکاني دولت ترمنځ یو لپر زوروري شخري رامنځ ته شوې د دغونښتو په ترڅ کې بايزيد انصاري ووژل شو، خود روښانیانو خوڅښت د نورو ۶۵ کالو لپاره د پښتونڅوا په خمکوکې دوام وکړ. له جلال الدین اکبر خخه وروسته د د زوی جهانګير د هندوستان- پاچا شو. ده د خپل حکومت په وروستنيو کلونو کې په کابل کې ژوند کاوه، خود هغه زوی شاه جهان په ۱۰۶۷ سپورمیز / ۱۶۵۷ ز کال کې د کندهار او بلخ په لوري لښکري و خوزولې او غوبنتل یې چې دغه دوه بنارونه فتح کړي، خوناکام شو.

اورنګ زیب هم چې له شاه جهان خخه وروسته د بابریانو د کورنۍ پاچا شو. د افغانانو له نهضت او پاڅون سره مخامنځ شو. د دغه پاڅون او نهضت مشری د خوشحال خان خټک په غاړه وه. دی د پښتو زې د نظم او نثر د ډګر پیاوړی او نامتو شاعر او لیکوال دی. خوشحال خان خلور نیم کاله د اورنګ زیب په زندان کې تېر کړل.

د هند بابریانو د حکومت کمزورتیا د اورنګ زیب له زمانې خخه پیل شو. په ۱۱۲۴ سپورمیز / ۱۷۱۲ ز کال کې د دې کورنۍ د حکومتونو لړی ختمه شو. له دې وروسته سیمه ییز حکومتونه د گورکانیانو په نامه په هند کې پاتې شول. که خه هم نومورې حکومتونه د نادر شاه افشار او ابدالي احمدشاه بابا له خواکمزوري شول، خو په پای کې د گورکانیانو پاتې شونی په ۱۸۳۹ ز کال د بریتانیا د ختیئ هند د کمپنی تر ملاتر لاندې راغل. د نومورې کمپنی نفوذ د جهانګير پاچا له زمانې خخه په هند کې پیل شوی و.

خوشحال خان خټک

بايزيد انصاري (پیر روښان)

د کلتور او تمدن خرنگوالي

د بابریانو په زمانې کې د هندوستان کلتور او تمدن وغورېد. فارسي دري د حکومت رسمي ژبه شوه. پرتمين بنونه، و داني، او ماني ګانې، لکه تاج محل او داسې نور ځایونه آثار رامنځ ته کراي شول، خو ګور ګانيانو افغانستان ته ډپره پاملرنه نه درلوده، څکه نو خه د یادونې وړ ارزښتنيک او له برمه ډک آثارې جوړ نه کړل، خو سره له دې ځینې آثار په دې وخت کې منځ ته راغل. د بېلګې په ډول:

یه کابل بشار کې د بابر شاه مقبره

د کندھار په سریوزې کې د چهل زېنې طاق (پیش طاق) چې د بابر شاه په امر جوړ شو، دغه راز په کندھار، د کابل استالف، شمالی او ختيئو برخو کې ځینې بنونه لکه: د عالم ګنج بن، د شهرارا بن، دلکشا بن، د بابر بن، د بگرامي بن او د کوکب بن جوړ شول.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې له نقشي خخه په ګټې اخېستني سره هغه سيمې وښي چې هله د هند د کور ګانيانو آثار پاتې دي.

پوشتنې

۱. ټولواک بابر چېرته وزېرېد او چېرته خاوروته وسپارل شو؟
۲. خوشحال خان خټک په هند کې له کوم مغولي ټولواک سره شخړه درلوده؟
۳. لاندې تشن ځایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړئ:
بابر شاه په افغانستان کې د ..... په بنار مین و
بايزيد انصاري (پيرروسان) د افغانانو د ..... لارښود وواو د .....
..... په ضد يې پاخون وکړ؟
۴. ټولواک همایون د لاندې يا دو شوو کومو کسانو له خوا ماتې وخروره او ایران ته يې وتبنتید.
الف: بايزيد انصاري.
ب: جلال الدین اکبر
ج: کامران ميرزا او خوشحال خان خټک

له ټولګي خخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مشرانو په مرسته په هند کې د بابریانو د آثارو فهرست جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته ووایي.

د ایران صفویان

آيا پوهېږئ چې د ایران صفویان، د ازبکو شیبانیانو او د هند د بابریانو پیاوړی رقيبان وو؟

صفویان په اصل کې شیخ صفی الدین اردبیلی ته منسوب دی چې د تصوف له مشایخو او پیرانو خخه و. ده په اتمې پېړی کې ژوند کاوه. گورکانی تیمور هم د ده له مریدانو خخه شمېرل کېله. د صفوی لرپی د حکومت بنست په ایران کې شاه اسماعیل صفوی کېښود. دی د شیخ صفی الدین اردبیلی له اولادې خخه و. اسماعیل چې کله د خپل حکومت ستنې ټینګې کړې، نو ورسه سه د ازبک محمد خان شیبانی جګړې ته ېې ور دانګل. شیبانیانو دا مهال د منځنۍ اسیا ډېړې برخې او زمور د هېواد شمالي او لوپدیڅې سیمې تر خېلې ولکې لاندې لرلې.

شاه اسماعیل صفوی په ۹۱۶ سپورمیز / ۱۵۱۰ ز کال کې له خپل لښکر سره چې قزلباش نومېده، د ازبکانو لښکروته ماتې ورکړه او محمد خان شیبانی ېې وواژه. په دې ډول زمور د هېواد شمالي او لوپدیڅې سیمې له هرات خخه بیا تر بدخشان پورې د صفویانو تر ولکې لاندې راغلې خو تر پایه د صفویانو په واک کې پاتې نه شوې، څکه د دغو خایونو د خلکو د پاڅونونو له اهله صفویان شاتګ ته اړ شول. شاه اسماعیل په ۹۳۰ سپورمیز / ۱۵۲۴ ز کال کې مړشو. له د خخه وروسته زوی ېې تهماسب د ایران ټولواک شو. ده په دورې کې همایون ګورگانی د ایران دریار ته پناه یوره.

تهماسب د ده په ملاتېر د قزلباشانو یو لښکر ولپړه او دوى تر کابله د همایون لپاره سیمې ونیولې. له دې خخه وروسته صفوی لښکر په کندهار کې خای په خای شو. د ایراني صفویانو او د هند د

بابریانو ترمنځ د کندهار اداره یوه د اختلاف او شخري مسئله وه، خکه دواړو لريو هغې ته د طمعې سترګې نیولې وي.

د صفوی لړي پیاوړی ټولواك شاه عباس صفوی و. دی په هرات کې وزېږید او هم هله ستر شو. سیاست او اداره یې په هرات کې زده کړه. د شاه عباس تر مړینې وروسته په ۱۰۳۸ سپورمیز / ۱۶۲۹ زکال کې د صفوی لړي راپرڅدا پیل شوه او د شاه سلطان حسین په مهال کې دغه راپرڅدنه خپلې وروستۍ بولې ته ورسپده. د هغه به زمانه کې ببلا ببل پاخونونه رامنځ ته شول. په پای کې له دغو پاخونونو خخه په یوه پاخونونه کې چې په کندهار کې د افغانانو له خوا وشو، صفوی حکومت په ۱۱۳۵ سپورمیز / ۱۷۲۲ زکال کې را وپرڅد.

د شیخ لطف الله جومات په اصفهان کې

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکی دې د نقشې پرمختګندهار پیدا کړي او د دوو ایراني صفوی او د گورگانی هند د هپوادونو ترمنځ دې د هغه د موقعیت او ارزښت په اړه خبرې اترې وکړي.

پوبنښني

۱. د هغه دوو اسلامي لريو چې له صفوی حکومت سره په یوه مهال کې بې زموږ د هپواد په ګاؤنډ کې شتون درلود، نوم واخلي؟

۲. محمد خان شباني ازېک د چا په مت ووژل شو؟

۳. صفوی څوکمن ټولواك خه نوم درلود او چېرته زېږيدلی و؟

۴. لاندې تشن خایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړئ:

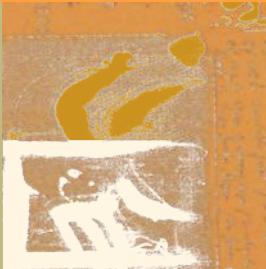
د کندهار برخليک د دوو هپوادونو..... او ..... د شخري او اختلاف لامل و خکه هغه دواړو هپوادونو غښتل کندهار په خپل واکه کې ولري.

د صفوی ..... د پاچاهي په زمانې کې گورگانی همایون د هند پاچا ایران ته تېښته وکړه.

د میرویس نیکه زیارت خای

خلورم خپرکی

د کندھار غور حنگ (پاڅون)

په لاندې دوو لوستونو شامل دي:
د کندھار د هوتكيانو پاڅون د حاجي ميرويس خان نیکه تر مشری لاندې؛
د حاجي ميرويس خان هوتك خايیناستي.

د څرکي موخي

۱. په کندهار کې د افغانانو د څيلو اکۍ غوبنتنې له موخو سره آشنا کېدل،
۲. د حاجي ميرويس خان نیکه د څيلو اکۍ غوبنتنې د خوئښت د رامنځ ته کېدو له زمينو سره د زده کوونکو آشنا کېدل،
۳. د ميرويس خان له څایناستو او هوتکيانو د دورې له پای ته رسپدو سره د زده کوونکو آشنا کول.

د کندهار په ارغنداب کې د بابا حسن ابدال (باباي ولې) مبله خای

حاجی میرویس خان نیکه

ایا پوهیبرئ کله چې په کندھار کې پاixon او خوختنست رامنځته کېده. زمور هپواد د ګاونډیو هبادونو په منځ کې وېشل شوی و؟ آیا خبر یاست چې د کندھار خلکو د حاجی میرویس خان هوتك تر مشری لاندې خپله خاوره د صفویانو له ولکې خڅه خلاصه کړه؟

د هوتكیانو پاixon

په کندھار کې د خلکو د پاixon پر مهال زمور هپواد د ګورگانی هند، ایراني صفویانو او ماوراء النهري ازبکانو ترمنځ وېشل شوی و. همدارنګه د هپواد په ځینو سیمو کې سیمه ییزو واکمنانو د خپل حکومت ټغه غورپولی و. دغه حالت خلک ډېره به تنګ کړي وو او غوشتل یې چې د خپل خانونو د خلاصون لپاره یو خوختنست او پاixon وکړي. په تېره د کندھار خلک چې بشارې په دغه کلونو کې د صفویانو تر ادارې لاندې و. دوى له بل هر چا خڅه ډېر د پاixon او خلاصون لپاره تیار شوی وو، ځکه په کندھار کې د صفویانو واکمن ګرگین د کندھار پر خلکو ډول ډول ظلمونه کول. د کندھار خلکو د خپل رئيس حاجی میرویس خان هوتك تر مشری لاندې چې یو زرور، باتدیږه او هپواد پال مشر و، په آزادی بشونکو اقداماتو لاس پوري کړ. په تېره بیاکله چې په کندھار کې د صفوی واکمن ګرگین خان له خواتر نظر او ساتني لاندې اصفهان ته ولپېل شو، هڅه یې وکړه، ترڅو د افغانانو د خلاصون زمينه برابره کړي، خو هلتنه یې ونه کړای شو چې خپلی موخي ته ورسپېږي، له اصفهان خڅه مکې ته ولار او هلتنه یې د ګرگین خان پر خلاف د پاixon لپاره د علماءو فتووا تر لاسه کړه. د کندھار ته له ستښدو خڅه وروسته، د ګرگین خان له حکومت خڅه د خلاصون نقشه عملی کړه او

د قومونو او قبایلو په همکاری سره یې، گرگین او د هغه سرتپري ووژل او په ۱۱۲۰ سپورمیز / ۱۷۰۸ ز کال کې یې د کندهار خپلواکي اعلان کړه. له دې وروسته په کندهار کې خپلواک هوتكی حکومت جوړ شو. حاجي ميرويس خان تر اتوکالو پوري د کندهار مشرتوب په غاړه درلود. د کندهار خلکو د ده تر مشری لاندې، د کندهار د بیانا نيونې لپاره د اصفهان دربار تولې هله څلې ناکامې کړې.

ميرويس خان نیکه د خبرو کولو په حال کې

په ټولګي کې فعالیت

د ټولګي زده کوونکي دې په ډله ییزه توګه د کندهار د پاخون په اړه خبرې اترې وکړي.

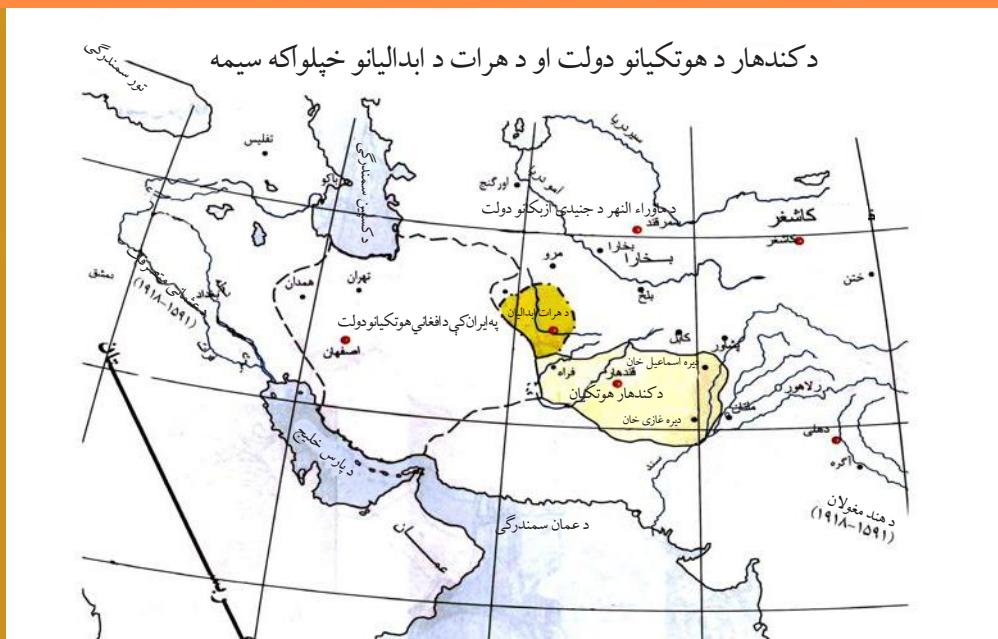
پونښتې

- ۱- گرگین خوک او خه دنده یې لرله؟
- ۲- حاجي ميرويس خان د خوکلونو لپاره د افغانستان مشری وکړه؟
- ۳- د افغانستان ډېره برخه د کندهار له پاخون خخه د مخه په کومو هېوادونو پېشل شوې وه؟ نومونه یې واخلی.

۴- د افغانی هوتكیانو خپلواک دولت د کوم یوه تن له خوا رامنځ ته شو، مشخص یې کړئ؟

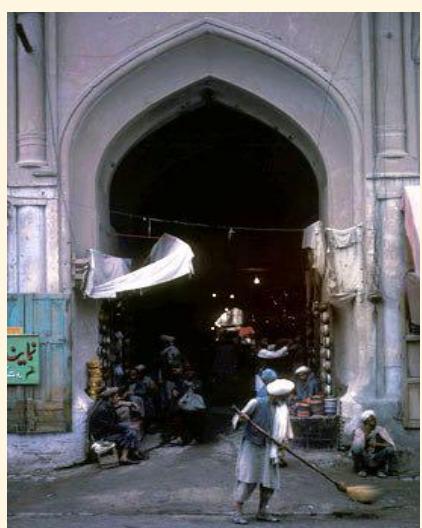
الف- گرگین   ب- عبدالعزیز خان   ج- حاجي ميرويس خان   د- محمود

د میرویس خان ځای ناستي

آيا پوهېږي چې د محمود هوتکي تر مشری لاندې افغانانو اصفهان ونیو او صفوی حکومت ته یې د پای ټکي کېښود؟ آيا پوهېږي چې شاه حسين هوتکي زموږ د هبوا د فرهنگ او ادب باندې له مینو ټپولوکانو خڅه و؟

میر عبدالعزیز

د کندھار د بنار سریتني بازار

د حاجي ميرويس خان له مرپني خڅه وروسته. د هغه ورور میر عبدالعزیز د کندھار د ریاست چاري په لاس کې واخیستې. هغه چې د نرم مزاج خاوند و، غوبنتل یې چې د ایران له صفوی دولت سره د سولې او پخالینې لاره ونیسي، خو دغه سیاست د کندھار د مشرانو د منلو ور ونه ګرځبد، څکه خو یې محمود د حاجي ميرويس خان ګړ او د هغه په ځای یې محمود د حاجي ميرويس خان زوي چې با جرئته او زپور څوان و، غوره ګړ. د میر عبدالعزیز د حکومت دوره دوه کاله وه.

شاه محمود هوتكى

كله چې په کندهار کې د هوتكيانو له خوا د حکومت د چارو واګې پرمخ ورل کېدې، نو ورسه جوخت ابداليانو په هرات کې يو خپلواک حکومت رامنځ ته کړي و او تر فراه پورې سیمې يې تر خپلې ولکې لاندې درلودې. که خه هم چې د دغۇ دوو دولتونو ترمنځ د فراه په سیمه کې په ۱۱۳۲ سپورمیز / ۱۷۲۰ ز کال کې يوه جگړه وشه، خود شاه محمود اصلی موخه د ایران نیول و، ځکه نوپرته له دې خخه چې خان لا دېر په هرات کې مصروف کړي، د ایران د نیولو نقشه يې تر لاس لاندې ونيوله.

په ایران باندې برید

شاه محمود هوتكى چې د ایران کورنى اوضاع يې له نژدې خارله، په ۱۱۳۳ سپورمیز / ۱۷۲۱ ز کال يې د ایران پر کرمان سیمې برید وکړ، خود هغه خای له حاکم سره يې تر سولې وروسته خپلې لبکري د کندهار په لور و خوڅولې.
شاه محمود په ۱۱۳۵ سپورمیز / ۱۷۲۳ ز کال کې يو خل بیا خپلې لښکري د ایران په لور روانې کړي. دا خلې افغانان په دې بریالي شول چې د ایران پلازمېنه له یوې اوږدي محاصري وروسته تر خپلې ولکې لاندې راولي. صفوی شاه حسين دې ته اړ شو چې خپل سلطاني تاج د محمود هوتكى پر سر کېږدي.

شاه محمود هوتكى

په ایران کې د هوتكیي دولت جوړول

د شاه محمود په سر له تاج ایښوډنې سره سم په ایران کې رسمًا د هوتكیانو حکومت پیل کېږي. د دوه نیم کاله په اصفهان کې د حکومت د چاروواکې په خپل لاس کې لرې، خود د ماغی ناروغۍ له امله له کاره ګوبنه شو او کمه موده وروسته په حق ورسپد. د هغه پر ځای د هغه د تره زوی شاه اشرف هوتكی د اصفهان د حکومت چارې په خپل لاس کې وانخیستې. ده د خپل حکومت په اوږدو کې د ایران خاوره د ګاونديو هپوادونو له یړغلونو څخه وساتله. شاه اشرف د عثمانی ترکیې او روسيې نقشې بې اغېزې کړي. د غو دواړو هپوادونو غوشتل چې د ایران د خاورې په دنه کې پرمختګ وکړي او یو شمېر سیمې ونیسې، خود شاه اشرف په تدبیر تولې نقشې بې شنایې شوې.

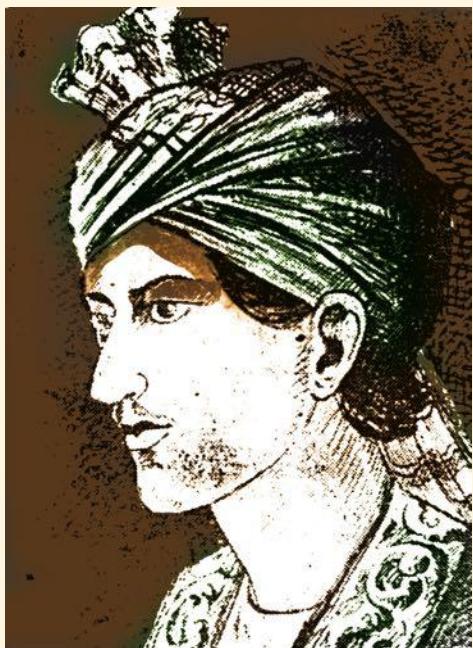

شاه اشرف هوتك

د هوتكی دولت پای

په ایران کې د نادر شاه افشار په را خرگندېدو سره د افغانانو د حکومت کولو چاري له خینوستونزو سره مخامنې شوي.
له بله پلوه د افغانانو په منځ کې د اختلاف موضوع لا نوره هم پیچالې شوه، څکه شاه اشرف او نورو افغانانو دا بنه ويلله چې له ایران خخه شاه ته تګ وکري. د همدي شاته تګ په ترڅ کې شاه اشرف د سورابک په اړونډه سيمه کې ووژل شو. له دې وروسته تر ۱۱۰۱ سپورډميز / ۱۷۳۹ ميلادي کال پوري د هوتكيانو حکومت په کندهار کې محدود پاتې شو او شاه حسين د دغه حکومت مشری کوله.

شاه حسين هوتكی فرهنگ پال ټولواک و، په پښتو او دري ژبو به یې شعرونه ويل. نادر شاه افشار د کندهار هوتكی حکومت یې له منځه یوور.

شاه حسين هوتكی

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په ډله یېزه توګه د نقشې پر مخ د اصفهان په لور د افغانانو د خوځښت تګ لوري وښي.

پوشتنې

۱. ولې مير عبدالعزيز د افغانانو د مشرانو له خوا په کندهار کې له کاره اистه کړاي شو؟
۲. د ایران پلازمېنه (اصفهان بنار) د چاله خوا فتح شو؟
۳. لاندې تشنځایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړئ:
شاه اشرف هوتكی له ایران خخه د دوو ..... او ..... هپادونو د تپري دفاع وکړه.
۴. ستاسو په انډ افغانانو ولې له ایران خخه شاتګ وکړ؟
۵. د ميرويس خان د ځایناسي په ډله کې کوم یوه یې له صفویانو سره د پخلاينې لاره غوره کړه؟ مشخص یې کړي.

ب- مير عبدالعزيز هوتكی

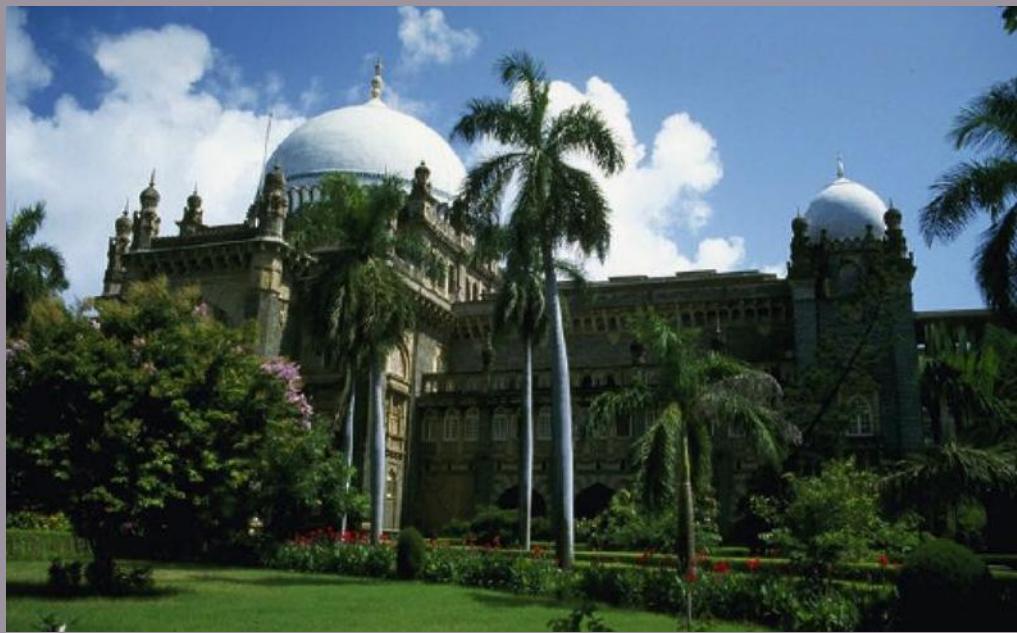
د- شاه اشرف هوتكی

الف- محمود هوتكی

ج- شاه حسين هوتكی

ولې مير عبدالعزيز د افغانانو د مشرانو له خوا په کندهار کې له کاره اистه کړاي شو؟

۲. د ایران پلازمېنه اصفهان بنار د چاله خوا فتح کړاي شو؟

پنځم څېرکي

د ګاونډیو هپوادونو تاریخ په منځنیو او نویو
پېړیو کې

د لاندې لوستونو لرونکی دی:

ایران

هند

روسیه

چین

لرغونې پېړی

منځنی پېړی

نوې پېړی

معاصره پېړی

۱۸ مه زېرديزه پېړی ۱۵ مه زېرديزه پېړی ۵ مه زېرديزه پېړی

د څرکي موخي

۱. په منځنيو او نويو پېړيو کې د ګاونديو هېوادونو له عمومي حالت سره د زده کوونکو آشنا کېدل،
۲. د ایران، هند، روسیې او چين هېوادونو د مهمو لړیو او پاچاهانو سره د زده کوونکو آشنا کېدلنه؛
۳. په سيمه کې د تاریخي بدلونن له ټول بهير سره د زده کوونکو آشنايی.

ایران په منځنیو او نویو پېړيو کې

ایا پوهېږئ چې د ایران د تاریخ ډېره برخه زمور د هېواد له تاریخ سره ورته والي لري؟ ایا پوهېږئ چې په نویو پېړيو کې ایران د اړویاڼو د پام وړ وګرڅه؟

د ایران د تاریخ ډېره برخه زمور د هېواد له تاریخ سره ورته والي لري. هغو پاچاهانو او لپيو چې په افغانستان واکمني کوله، په ایران یې هم واک چلاوه. د اسلام له راتگ سره د دغه هېواد تاریخ هم بدل شو. د ایران لپاره اميران او واکمنان د امویانو او عباسیانو له لوري ټاکل کېدل، خود ایران په ځینوسيمو کې د پاخونونو له امله ځایي واکمني رامنځته شوې چې د هغوي له جملې خخه لاندېنیو ته اشاره کړو:

۱- د طبرستان علویان

دا خانګه د په هاشمي سیدانو پوري ترپې ده چې د زید د زوي، سید حسن په مشری یې په ۲۵۰ سپورمیز / ۸۶۴ زکې د ایران په طبرستان کې یو خپلواک حکومت رامنځ ته کړ. د علویانو حکومت تر خلورمې هجري پېړي پوري دوام وکړ.

۲- زیاریان

د علویانو له کمزورتیا خخه وروسته زیاریانو څواك ترلاسه کړ او د طبرستان، ګورگان او اصفهان په ولايتونو یې واکمني وکړه. د اال زیار حکومت بنست اینسونکی مرداویج نومېده. زیاریان تر ۳۲۰ سپورمیز / ۹۳۲ زکال پوري واکمن پاتې شول.

۳- د بويه کورني

دغه ايراني واکمني په خلورمه هجري پېړي کې رامنځ ته شوه او پلازمېنه يې د اصفهان بنارو. هغوي د بغداد د واکمنانو د کمزوری پرمهاں د سياست په ډګر کې را خرگند شول چې له همدي امله يې د بغداد خلافت تر خپل اغېز او نفوذ لاندې راوست.
له پورتنيو دريو لريو سربره غزنويانو، سلجوقيانو، خوارزم شاهانو، مغولانو او تيموريانو هم په ايران واکمني کړي ده.

ايران په نويو پېړيو کې

الف- صفویان

دلسمې هجري پېړي په پيل (۹۰۷ سپورمیز / ۱۵۰۱ زکال) کې د صفوی دولت منځته راتګ د ايران په نوي تاريخ کې يوه مهمه پېښه وه. صفویانو د ايران سياسي او ټولنیز کړکېچن حالت پای ته ورساوه او هغه يې يو موئی کړ. د صفوی لري له مهمو پاچاهانو خخه يو هم لومړي شاه عباس و. د هغه د واکمني پرمهاں، اصفهان د پلازمېنه په توګه د خپلې بشکلا او عظمت لورې پورې ته ورسېد.

په اصفهان کې د امام خميني ډګر

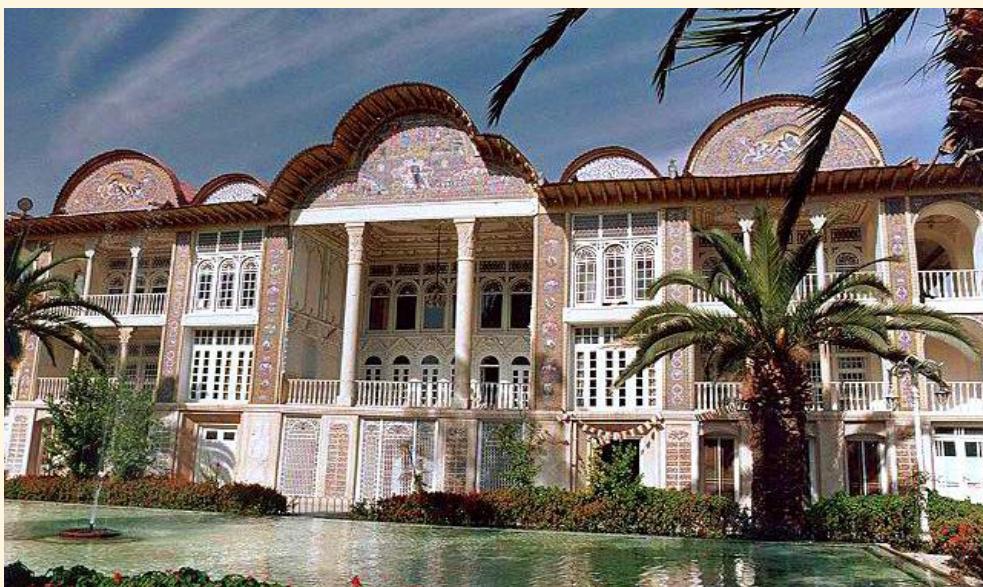
په صفوی دوره کې له اروپا سره د ایران اړیکو نوې بنې پیدا کړه، ئکه چې دغه مهال د اروپا او عثمانی ستر واکۍ اړیکې دبمنانه وې او د ایران او عثمانی ستر واکۍ اړیکې هم سرې وې چې له همدي امله اروپايانو له ایران سره تودې اړیکې ټینګي کړي. ایران د اروپايانو له پوځي پوهې ګهه واخیسته او د خپلو سرتپرو په روزنه او د پوځي خواکونو په مجھزو لوکې بې د هغوی له مرستو څخه ګهه واخیسته. صفوی لپر چې له اسلام څخه وروسته يې د ایران شهرت لوړې پورې ته رسولی و، پای ته ورسپده او واکمني بې د افغانانو له خواختمه شوه.

ب - افشاریان

په ایران د افغانانو واکمني ډېر دوام ونه کړ، ئکه نادر چې اصلًا د ترکمنانو د افشار له قبیلې څخه و، یو خل بیا يې ایرانیان راغوند کړل. هغه دا خل په خپلو خواکونو کې له افغانانو او ازبکانو هم کار واخیست. د نادر افشار د خانګړې پوځي سیاست او هلو خلو په ترڅ کې ایران وکولای شول چې په لبر وخت کې افغانستان، هند او د منځنۍ آسیا ځینې برخې ونيسي، خود افشاري دولت د بخت ستوري ډېر ژر مړ شو، ئکه چې په ۱۱۶۰ سپورمیز / ۱۷۴۷ ز کې نادر ووژل شو او په ایران کې ګډوډي پیل شوه.

ج - زندیه

دنادرشاه افشار له ورڅو سره په ایران کې کورنۍ جګړه پیل شو او د نادر قومندانان له یو بل سره ونبتل. د نادرشاه پاتې شونو د ایران خراسان د خپلې واکمني لپاره غوره کړ. د ایران په نورو برخو قومندانانو او

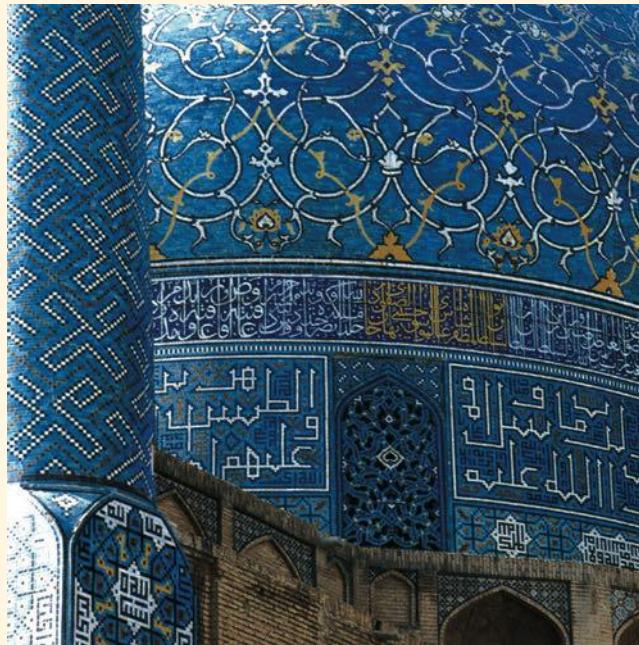

د کریم خان زند مائی

قبایلی مشرانو ولکه تینگه کره، خود دوی په منځ کې کريم خان زند تر ټولو ډپر څواک تر لاسه کر. کريم خان د زند له قبایلی څخه و هغه قاجاریانو ته چې د ایران د پاچاهی دعوا یې درلوده، ماتې ورکره او د شپراز بناري خپل مرکز و تاکه. هغه مهال انگریزانو په ایران کې د خپل اغپز لپاره هڅي کولې. انگلستان د کريم خان زند له دولت سره یو تړون لاسليک کړ چې له مخې یې له ایران څخه د فارس د خلیج په بندرونوکې د سوداګرۍ اجازه تر لاسه کره.

په ۱۱۹۳ سیپورمیز / ۱۷۷۹ ز. کې

د کريم خان زند له مرینې سره سم په ایران کې یو خل بیا کورنی جګره پیل شوه چې په پایله کې د ایران د څواک یو لوري چې قاجاریان نومېدل، د دغه ہپواد چارو واکې تر لاسه کړې او په دې ډول ایران هم په خپل معاصر تاریخ پل کېښود.

د زندیه دوری د معماري هنري یوه بېلګه

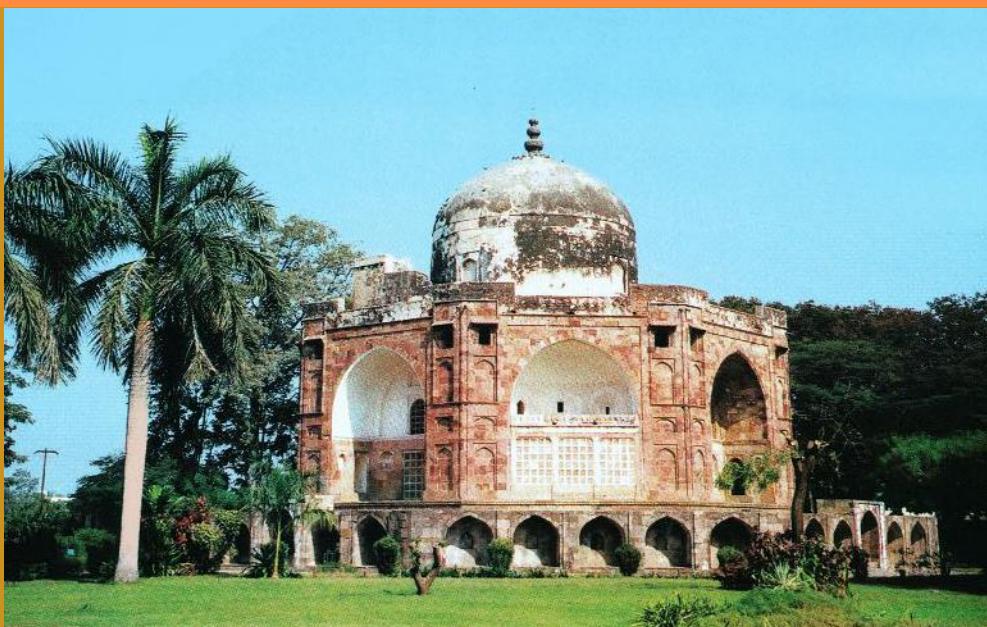
په ټولګي کې فعالیت

زده کونونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د هغو لپيو په اړه چې یوازې په ایران کې یې واکمنی رامنځ ته کړې او دویمه ډله دې د ایران او افغانستان د ګډو لپيو په اړه بحث وکړي.

پوبنتني

۱. علویان په کومې اسلامي ډلې پورې ترپي وو او چېرته یې واکمنی رامنځته کړه؟
  ۲. د کريم خان په دوره کې انگریزانو له ایران څخه کوم امتیازات تر لاسه کړل؟ خرګند یې کړئ.
  ۳. د هغو مشهورو خلورو لپيو نومونه واخلیع چې پر ایران یې واکمنی وکړه.
  ۴. د نادر افشار له وزني څخه وروسته په لاندېنیو کسانوکې کوم یوه د ایران څواک تر لاسه کړ؟
- الف_ محمدحسن خان قاجار   ب_ کريم خان زند   ج_ مرداویج

هند په منځنيو او نويو پېړيو کې

د قطب الدین ایک مقبره

د هند د پراخ هېواد په اوه معلومات لرئ؟ پوهېږي چې د افغانانو د هلوڅلوا په ترڅ کې په هند کې د اسلام دین ډېره پر اختیا ومونده؟ پوهېږي چې افغانانو تر اوږد همهاله پر هند واکمني وکړه؟

هند، پاکستان او بنگلہ دېش ننۍ درې هېوادونه په تېر وخت کې د هند په یوه نوم یادېدل. په شلمه زېړدېزه پېړي، کې هغوي له یو بل پېل شول، خو زیاتره وخت یې ګاو تاریخ او برخليک درلود. په منځنيو پېړيو کې د غه پراخ هېواد لاهم د ګوپتا لري له لوري اداره کېده. د دغې لري واکمني د هندوستان په شمال کې تر ۵۵۰ ميلادي پوري شتون درلود. له ګوپتا خخه وروسته د هند په شمال کې ډېړي واکمني رامنځ ته شوې چې تر ټولو خواکمنه واکمني یې د یفتليانو وه. هغوي په داسې حال کې پنجاب د څلې واکمني مرکز وټاکه چې د هند په سویل کې د ګوپتا پاڼي شونو خپل ژوند ته دوام ورکاوه. یفتليانو له عربانو او د منځني ختیخ او د آسيا د سوپلي سيمو له وګرو سره راکره ورکره او سوداګرېزې اړیکې درلودې.

دغو اړیکو د اسلام تر راتګ پوري دوام وکړ. په ۷۱۱ ز

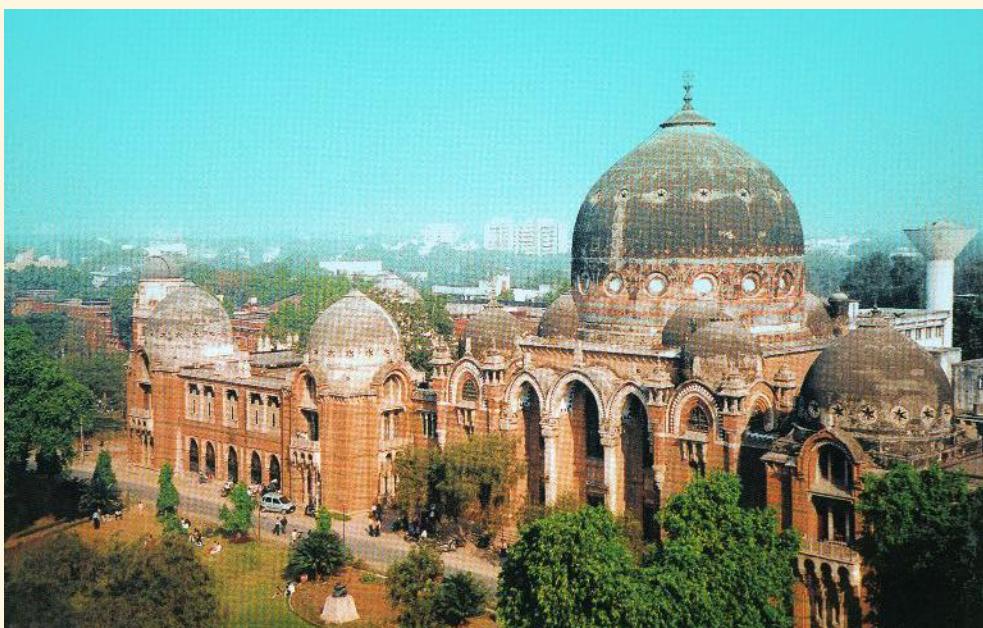

کال کې د لومري خل لپاره مسلمانان هند ته ورسېدل او د سند د رود تر غارو پې سیمې لاندې کړي.
دغه سیمې اوس له پاکستان سره تراو لري. له هغه مهاله (۸ مې پېړی) تر یوولسمې ز پېړی پوري
لوپدیع هند له اسلامي نړۍ سره نژدي اړیکې درلودې. هغه مهال اسلامي مبلغان د هندوانو په منځ کې
د اسلام آسماني دین په خپرولو او دودولو بونځت وو.

د لسمې زېردېزې پېړی په وروستيو کې سلطان محمود غزنوي پنچاب ونيوه او په هند کې
د اسلام دين نور هم پیاوړي شو او هر لوري ته پې رینې وڅغلولي. غوريانو هم په هند واکمني وکړه.
غوري سلطان محمد د هند شمال د ګنګا سیند ته تر خېرمه سیمو پوري ونيوه، ډهلي پې هم تر لاسه
کې او خچل ترك غلام، قطب الدین ایبک ته یې وسپاره. غوريانو تر بنګال پوري ولکه درلوده.
د غوري سلطان معزالدین محمد له مرینې وروسته، ۶۰۲ سپورمیز / ۱۲۰۶ ز کې قطب
الدين ایبک خان د هندوستان خپلواک پاچا وياله او ډهلي پې خپله پلازمېنه کړه چې له همدي امله
د هغه پاتې کسان د ډهلي د پاچاهانو په نامه مشهور شول. د ایبک خان ترك له لوري جور شوی
دولت تر اورد مهاله په هند واکمني وکړه او ان ګورکانی تیمور هم په دې بریالی نه شو چې هغه له پښو
وغورخوی. دغه دولت د لسمې زېردېزې پېړی تر وروستيو پوري پر هند واکمن پاتې شو.

په هندوستان کې د افغانی لوډيانو او سوريانو واکمني

لوديان او سوريان اصلاح افغانان دي. پوهېړو چې په هند کې د افغانانو د شتون مخينه لرغونو
پېړيو ته رسېږي. هغوي پر هند د مسلمانانو په لښکر ایستلو کې ګلپون درلود. په هند کې د دغو وګرو
په شمېر کې زیاتوالی راغئ او د دغه هېواد یوه ټولنیزه ډله شوه.

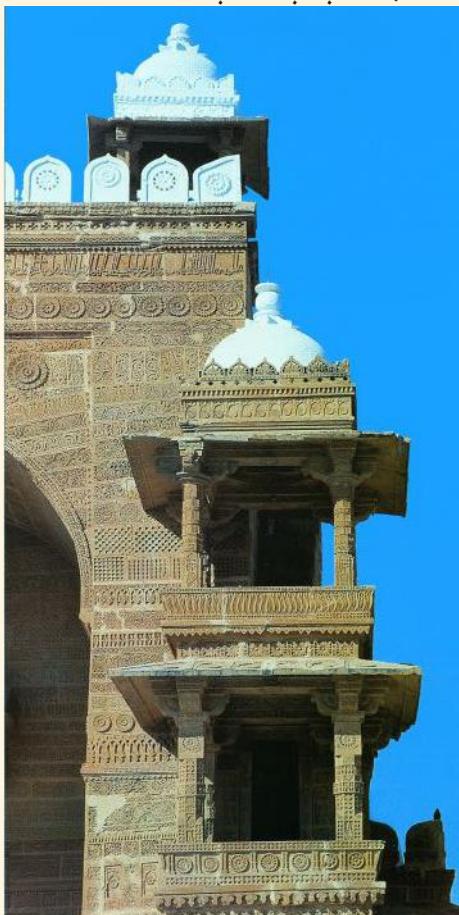
په هند کې د اسلامي هنر د معماري یوه بېلګه

لومړنی افغان چې په هند کې یې واکمني رامنځ ته کړه، سلطان بهلول لودي و. هغه په ۸۰۵ سپورمیز / ۱۴۵۱ ز کال کې د ډلهلي حکومت تر لاسه کړ. له بهلول لودي خخه وروسته د هغه زوي سلطان سکندر لودي دغې واکمني ته دوام ورکړ، د هغه په واکمني کې افغانان ډېر پیاوړي شول او د اسلام دین هم ډېره پراختیا ومونده، خود سلطان سکندر لودي د زوي سلطان ابراهيم په واکمني کې په هند کې د افغانانو ترمنځ اختلافات را پیدا شول، څکه چې هغه یو مغرور او متکبر شخص و. بابر شاه چې د ګورکاني تیمور له اولادې خخه او دغه مهال یې په کابل کې واک تر لاسه کړي و، له دغه حالت خخه ګټه واخیسته او پر هند یې یرغل وکړ چې په ترڅ کې یې سلطان ابراهيم او ګن شمېر افغانان ووژل شول.

د بابر له مرینې خخه وروسته، افغانانو یو څل بیا د خپلواکۍ غوبښتې خوختښت پیل کړ. دا خل فردخان سوری چې د شیرشاه په نامه مشهور و، په ۹۴۶ سپورمیز / ۱۵۴۰ ز کال کې د بابر د زوي همایون ګورکاني څواکونو ته ماتې ورکړ او ډلهلي او اړوندي سیمې یې ونیولې او د هند ډېر بنارونه یې تر لاسه کړل. شیرشاه سوری د ډوهې لپوال او یو

فرهنگپاله شخص و چې د هند لپاره یې ډېر خدمتونه وکړل او په ۹۵۲ سپورمیز / ۱۵۴۵ ز کال کې له منځه ولار.

له شیرشاه سوری خخه وروسته د هغه زامن د ډلهلي پر تخت کېناستل، خو د شیرشاه د دورې نظم او تیکاو له منځه ولار. له واکه ګوبنه شوي ګورکاني واکمن، همایون له دغه حالت نه ګټه واخیسته او د ایران د صفویانو په مرسته یې لومړی افغانستان او وریسې په ۹۶۲ سپورمیز / ۱۵۵۵ ز کال کې هند تر لاسه کړ چې په دې ډول په هند کې افغانی واکمنی هم پای ته ورسپده.

د شاه جهان جومات

په هند کې د ګورکانیانو واکمني
د هند د مُغولو یا ګورکانیانو په اړه مو مخکې هم بحث وکړ. د هغوي په واکمني کې د هند سیاسي یووالی ټینګ شو او دغه هپواد ډېر پرمختګ وکړ.

د هند اکثره سکلې ودانۍ او آثار په همدغې دورې پوري اړه لري. د اکبر پاچا په وخت کې دغه واکمنی د خپلې لورتیا او پرمختیا لورې پوري ته ورسپله. هند د یوه بنه اداري نظام خښتن شو او په هپواد کې د مذاهبو او قومونو تر منځ یو ډول یووالی رامنځ ته شو، خودغه حالت د ګورکانی واکمنی په وروستيو کې بدلون وموند. د اورنگزېب په واکمنی (۱۶۰۷-۱۶۵۸) کې د دغې لري د کمزورتیا او بې ثباتی نښې را خرګندې شوې. هغه خپل پلار زنداني او درې ورونه بې له کاره ګوښه کړل. د اورنگزېب څایناستو ډګورکانی قلمرو د ادارې کولو ورتیا له لاسه ورکړه چې په پایله کې د مسلمانانو، هندوانو او سکانو څایي څواکونه راپورته شول او هند دېش په لور روان شو. دغه حالت د اروپیانو په ګډه تمام شو. انګرېزانو په ۱۷۵۷ زکې د پلاسي په جګړه کې ګورکانی څواکونو ته ماتې ورکړه. د هند د چارو واکپې بې تر لاسه کړې او ګورکانی دولت بې د خان تابع کړ. په دې ډول هند چې د انګرېزانو په منګولو کې راګیر و، په خپل معاصر تاریخ بې پل کېښو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووبېشل شي. لومړۍ ډله دې په هند کې د اسلام د شتون د مخینې په اړه او دویمه ډله دې په هند کې د افغانانو د شتون د مخینې په اړه بحث وکړي او همدا رنګه دې دواړه ډلي په ګډه سره د نقشبې پر مخ پنجاب او ډهلى بنکاره کړي او هم دې ووایي چې په منځنيو پېړيو کې دغه بنارونه د افغانستان د کومو پاچاهانو په ولکه کې راغلل؟

پونښتني

- ۱- په منځنيو پېړيو کې سوپلي هند د آسيا له کومو سيمو سره ډېږي سوداګرېزې اړیکې درلودې؟
  - ۲- مسلمانان په کوم کال د لومري خل لپاره هند ته ننوتل؟
  - ۳- لاندې تشن څایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړئ.
- سلطان محمد غوري په هند کې ..... بنار ونیو او هغه بې ..... ته وسپاره.
- ۴- سم خواب (ص) په توري سره په نښه کړئ.
په هند کې د افغانانو دوو مهم پاچاهان عبارت وو له:
الف) قطب الدین اړیک او سلطان بهلول لودي. ب) سلطان محمد غوري او شپرشاه سوری.
ج) سلطان بهلول لودي او شپرشاه سوری. د) سلطان محمود غزنوي او سلطان سکندر لودي.

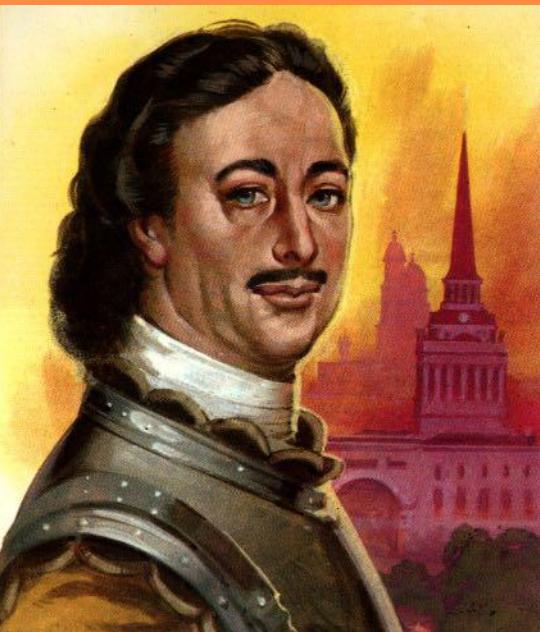
له ټولګي بهر فعالیت

زده کوونکي دې په هند کې د لودي او سوری کورنۍ په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

روسيه په منخنيو او نويو پېړيو کې

لویه کاترینه

لوی پطر

د روسيي د تاریخ په اړه خه پوهېږي؟ پوهېږي چې لوی پطر او لویه کاترینه د روسيي له مهمو واکمنانو خخه وو؟

په نهمه زېرديزه پېړي کې د نورمن قومونو چې په سویدن کې اوسبېل، د روسيي په لورې پېړغل وکړ. هغه مهال په روسيي کې سلاو قومونو ابتدائي ژوند درلود. هغوي د سلاويانو ټول قلمرو ونیو. د ګیف بناري په د خپل مرکز په توګه وټاکه او ورو وروې په ننۍ ترکيې او عراق سره سوداګریزې اړیکې تینګې کړي. هغوي د عیسوی دین پیروي کوله.

په دیارلسمه زېرديزه پېړي کې روسيه هم د مغولو تر بریدونو لاندې راغله. مغول ۲۵۰ کاله په روسيه کې پاتې شول. هغوي روسي شهزادگان تر فشار لاندې راوستل او اړې کړل چې له خلکو خخه ماليات راغوند کړي او مغولي خانانو ته یې ولېري، خو په پای کې د درېم ایوان په نامه د روسيي یوه شهززاده مغولو ته د ماليې له ورکړې ډډه وکړه. هغه یو لښکر جوړ کړ او له مغولو یې خو بنارونه ونیول. ایوان د خپلو واکمنيو لمنه پراخه کړه، کله چې په ۱۴۸۶ از کال کې مغولو د روسيې خاوره پېښوده، هغه ټوله روسيه ونیوله. په اوولسمه زېرديزه پېړي کې دروسي سلطنت د رومانوف کورنۍ ته ورسېده. د همدې کورنۍ په وخت کې روسيي د لويدیع (اروپا) په لور پرمختګ پیل کړ او ان له لهستان (پولنډ) او نورو اروپا يې سیمو سره په جګړه کې بنکېل شو.

د لوی پطر سلطنت

لوی پطر د رومانوف له کورنی خخه و خنگه چې واک ته ورسپد، غوبنتل یې چې روسيې ته بشپړه اروپا يې بنه ورکړي چې د همدي موخي لپاره یې اروپا يې هپوادونو ته لنډ مهاله سفر وکړ، ترڅو د اروپا يانو له ادا ابو او دودونو سره اشنایي پیدا کړي. هغه له خپلو خاطراتو سره روسيې ته راستون شو او په یو لړ اصلاحات یې پیل وکړ. هغه په لومړي ګام کې روسانو ته اعلان وکړ چې د اروپا يانو په ډول جامې واغوندي، بربرې وخربي او خپل کالي لنډ کړي بیاپې نسونځي او روغتونونه ودان کړل. پطر هغه کسان چې د ده له سیاست سره یې مخالفت کاوه اعدام او یا هم له هپواد خخه و اپستل او ان د خپل سیاست په پلي کېدو کې یې د خپلو زامنو له وژني خخه هم ډډه ونه کړه. هغه د روسيې د پراخواли غوبنتلې سیاست ته تر هغه دوام وکړ چې روسيه او سویډن په جګړه کې رابنکېل شول. لوی پطر په یوه نظامي برید سره سویډن ته ماتې ورکړه. دی له دې پېښې خخه وروسته د روسيې په لوپدیع کې دیوه نوي بنار د جورپولو په فکر کې شو. دا مهال دغه بنار د پېزبوروګ په نامه یادېده. د اتلسمې پېږي په وروستيو کې د روسيې هپواد د خواک لوړي پورې ته ورسپد. دغه مهال لوې کاتريني په روسيې واکمني کوله. هغې خپل دېر پام پوهې او هنر ته اړولۍ او د ستري روسيې هيله یې درلوده چې د همدي موخي لپاره یې د لهستان (پولنډ) یوه برخه لاندې کړه. او ورسپې یې د ننۍ ترکيې د کويمه تاپووزمه ترلاسه کړه او عثمانی سلطان یې اړکړ چې روسي بېړيو ته اجازه ورکړي چې تور سمندرګي ته تګ او راتګ وکړي او هماماغه و چې خپلې بېږي یې په تور سمندرګي کې خای په خای کړي.

په تولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درېو ډلو ووپشل شي، لومړي ډله دې د مغولو ديرغل او له روسي شهزادګانو سره د هغوي د سلوک په اړه او دويمه ډله دې د لوی پطر د واکمني په اړه او درېمه ډله دې د لوې کاتريني د واکمني په اړه بحث وکړي او د هرې دې استازې دې پایله په تولګي کې ولولي.

پوبنتلې

۱. په روسيې باندې د نورمن قوم یرغل او د دوى د سوداګریزو اړیکو په اړه معلومات وراندي کړئ.
۲. د مغولو او روسي شهزادګانو تر منځ اړیکې خنگه وي؟
۳. اروپا ته د لوی پطر د سفر او اصلاحاتو په اړه خوکربنې معلومات ولیکي.
۴. روسيې او سویډن جګړه ولې پیل شو او پایله یې خه وه؟
۵. لویه کاترينه خوک وه؟

چین په منځنيو او نويو پېړيو کې

د چين د تاریخ په او هه پوهېږي؟ پوهېږي چې چين په منځنيو پېړيو کې د خانګي فرهنگ او تمدن لرونکي و او په نويو پېړيو کې د اروپايانو د پام ور ګرځښد؟ د دي پوبنتې څواب به په دي لوست کې ترلاسه کړي.

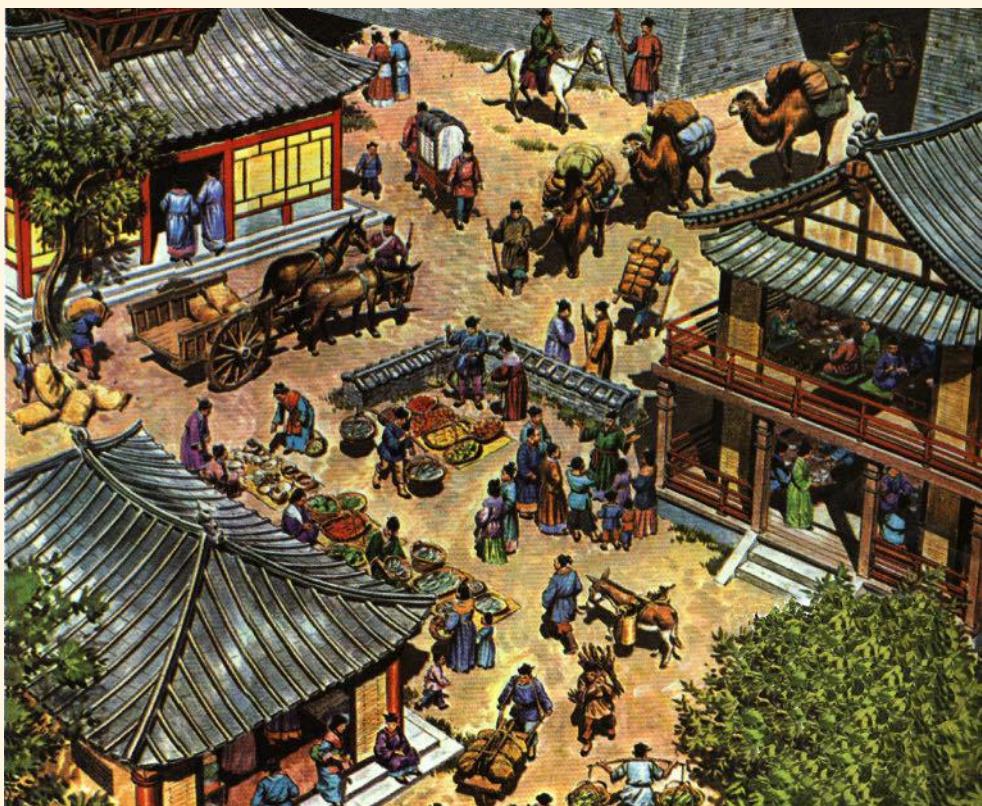
د چين هېواد د منځنيو پېړيو په ټوله دوره کې د روښانه تمدن لرونکي و. په دي دوره کې د پاچاهيو خو لريو د چين په خاورې واکمني وکړه. د هغوي له جملې خڅه د تانګ (Tang)، سونګ (Sung) او مينګ (Ming) لري د یادونې وردي. د تانګ په واکمني کې چين هر اړخیز پرمختګ وکړ. په ټېره بیا علومو او هنرې ډېره پراختیا وکړه. په دغه دوره کې چين د خپلې بر مختیا لوري پوري ته ورسپده. د چين بنارونه د منځنيو پېړيو له سترو بنارونو خڅه وو. د چانګان (شانګهای) بنار چې د ستراواکي پلازمېنه وه، له دوو ميليونو خڅه ډېر وګړي یې درلودل. دغه بنار په چټکي سره په یوه نړیوال بنار بدلت شو. همدارنګه په شمالی چين کې د پکن بنار د ډېر ارزښت لرونکي و. په دغه مهال کې د اروپا هېڅ یوه بنار د دغه بنارونو په څېر ستراوالی نه درلود. دغې لري نژدي ۲۸۸ کاله پر چين واکمني وکړه او وروسته یې خپل خای د سونګ په نامه لري ته پربېښوده.

د سونګ لري پر مهال د چين هېواد د شمال له لوري د مختلفو اقوامو تر بریدونو لاندې راغۍ چې تر ټولو مهم یې د مغولو یرغل و. مغولو له مغستان خڅه د چين پر شمالی پولو بریدونه پیل کړل. د

دیارلسمی زېردېزې پېرى په لومړيو کې مغول په چین کې خواک ته ورسېدل او نژدې سل کاله يې بر دغه هېواد واکمني وکړه، تر خود مینګ لپې منځ ته راغله.

مینګانو وکولی شول چې د مغولو قوم د چین له خاورې خخه وباسی، د مینګ په دوران کې علومو او هنر دېره پراختیا ومونده، له سوبلي هېوادونو سره د چین د وګرو سوداګرۍ پراختیا وکړه، دغه مهال د چین د هېواد دېر ګاونډي هېوادونه د چینایي فرهنگ تر اغېزې لاندې راغل، د مینګ لپې نژدې ۳۰۰ کاله پر چین واکمني وکړه.

په منځنيو پېړيو کې د چین د هېواد د وګرو دېره برخه کرونډګرو جوروله. هغوي د چین هوارې څمکې د پرمختللو کربنزو وسایلوبه استفادې سره کړې، خوله دغه زحمتونو سره طبقه دېره بې وسې وه. د څمکو دېر حاصلات خانانو ترلاسه کول، له بله اړخه وچکاليو هم څینې وخت دغه طبقه له ستونزو سره مخامنځ کوله. هغوي د وچکاليو په راتلو سره څلې کړل شوې څمکې پرېښودې او یا یې خرڅولي او اړ وو چې د بنو څمکو د لاسته راولو لپاره له یوې سیمې خخه بلې سیمې ته کله وکړي او په هغه څای کې بیاد څمکو په کرلو اقدام وکړي.

په لرغونې چین کې د بناري ژوند یوه بېلګه

د چین صنعت گرانو په منځنيو پېرپوي کې د خپلوا تولیداتو غوره نمونې رامنځ ته کري. هغوي کولای شول چې دېږي سبې پنهه يې او وربېسمينې توټې واوبې او دېر سنکلې چيني لوښي چې د دې هپواد لرغونې صنعت ګنډل کېږي، جور کړي.

په دې دوره کې چينيانان بریالي شول چې د لوړۍ څل لپاره د چاپ صنعت رامنځ ته کري او کاغذ، باروت او (قطب نما) لوري معلومونکي جوره کړي او نړۍ ته يې وړاندې کړي. په داسې حال کې چې د نړۍ په نورو سيمو کې له دغونوښتونو څخه خوک خبر نه. دغه ټول اختراعات خو پېږي وروسته په اروپا کې دود شول. د اروپا مشهور ګرځندوى مارکوپولو د مغولو په واسطه د چين د نیولو پر مهال دې هپواد ته ولاړ او خپل ټاټوبي (وینز) ته ترسپدو وروسته يې د چينيانو د فرنګ او تمدن په اوړ دېر معلومات د اروپايانو په واک کې ورکړل چې همدغه بیا هند او چين ته د اروپايانو د مهاجرت لامل وګرځیده.

چين په نويو پېرپوي کې

کله چې پرتگاليانو د افريقاد لوېي وچې له تاوبلو وروسته د ختيغ په لور سمندری لاري کشف کړي، هند ته ورسپدل او له هغه خایه يې ځانونه چين ته ورسول. هغوي په ۱۵۱۳ زکال کې خپلې سوداګریزې اړیکې له چين هپواد سره تینګې کړي. دغه وخت د مینګ لړې په چين واکمني کوله. د چين حکومت د پرتگاليانو د سوداګرۍ لپاره د کانتون (Canton) بندر پرانیسته او هم يې هغوي ته اجازه ورکړه چې عیسوی تبلیغ کوونکي خپل فعالیتونه پیل کړي. د پرتگاليانو اړیکو له چين سره دوام درلود چې د اروپايانو نور څوکونه د سوداګرۍ لپاره چين ته ورسپدل.

د مینګ لړې په ۱۶۴۴ زکال کې له منځه ولاړه او خپل ځای يې د منچو لوېي ته پړښوده. منچويانو د چين په شمال ختيغ کې کوچيانې ژوند درلود. هغوي په دې بریالي شول چې د یوې پوځۍ حملې په ترڅ کې د چين هپواد ونیسي او د مینګ لړې له ماتې سره مخامنځ کړي. په واقعیت کې هغوي جګړه مار خلک وو. د منچو اشرافو د خپلوا جنګیاليو د قربانيو له امله په کلیوکې دېږي خمکې لاس ته راړې. هغوي له کرونډګرو سره بې رحمانه چلنډ کاوه. له بلې خوا منچويانو له اروپايانو په تېره بیا له انګرېزانو سره خپلې اړیکې تینګې کړي وې. سره له دې چې په دغې مرحله کې د چين هپواد د خپل څواك لوري پورې ته رسپدلی و، خو دغه حالت د پردیو په تېره د انګلیسانو په وړاندې د ولسي وګروکره ورڅ تر بلې دېروله. سره له دې هم پرتگاليان بریالي شول چې تر درې پېرپوي پورې د منچو حکومت سره خپلوا اړیکو ته ادامه ورکړي. اروپايان په څانګړې توګه انګلیسانو وکولای شول چې په دغو درې پېرپوي کې له چين څخه دېره ګټه ترلاسه کړي.

د کاغذ له جو پيدو و راندي د لرگي پرمخ چيناني ليکنه

په تولگي کي فعالیت

زده کوونکي دي خپلو تولگي والو ته د لوست لنابيز ووایي.

پوبنتني

- ۱- په منھنيو پېريو کي د چين بناروننه خنگه وو؟
  - ۲- په چين کي واک ته د مغولو د رسپدو په اړه معلومات وکړئ.
  - ۳- په منھنيو پېريو کي د چين د کروندګرو د تولنيز حالت په اړه خوکربنې ولیکي.
  - ۴- لاندي تش خاينونه په خپلو کتابچو کي ډک کړئ.
- خاى غوبنتونکو پرتگاليانو هند ته تر رسپدو وروسته خپل خانونه ..... ته ورسول. د چين حکومت د پرتگاليانو د سوداګرۍ لپاره د ..... بندر پرائيسټه.

شپزم څېرکۍ

داروپا تاریخ

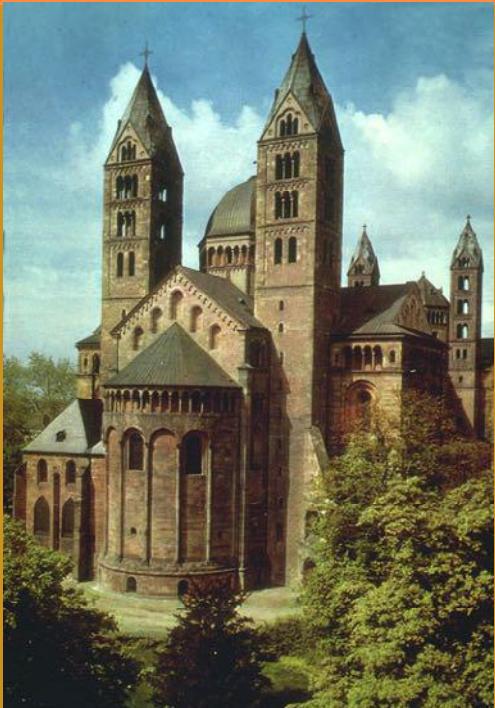
د لاندې لوستونو لرونکي دي:

- ۱-په منځیو پېړيو کې د اروپا عمومي وضع،
- ۲-صلیبی جګړې،
- ۳-په اروپا کې رنسانس،
- ۴-په اروپا کې علمي او فرهنگي بدلونونه،
- ۵-په اروپا کې ستر انقلابونه.

د خپرکي موخې

- ۱- په منځنیو پېپوکې د اروپا له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي حالت سره د زده کوونکو آشنايی،
- ۲- له صليبيي جګرو سره د زده کوونکو آشنايی،
- ۳- له رنسانس خخه وروسته د اروپا له حالت سره د زده کوونکو آشنايی،
- ۴- له رنسانس خخه وروسته له اختراعاتو او علمي او ادبی بدلونونو سره د زده کوونکو آشنايی،
- ۵- د اروپا له سترو انقلابونو سره د زده کوونکو آشنايی.

په منځنيو پېړيو کې د اروپا عمومي حالت

د منځنيو پېړيو د یوې کلیسا انځور

ایا د منځنيو پېړيو کلمه مو اورېدلې ده؟ آیا پوهېږئ چې په دغو پېړيو کې د اروپا د خلکو حالت کړکېچنه و؟ منځنيو پېړيو په اروپا کې لس پېړی دوام وکړ. دغه دوره د ګډالېزم د عصر په نامه هم یادېږي. ګډالېزم یو سیاسي او اقتصادي نظام دی چې پر دېږي اروپا په تېره بیا په لوېدیخې اروپا یې ولکه درلووده.

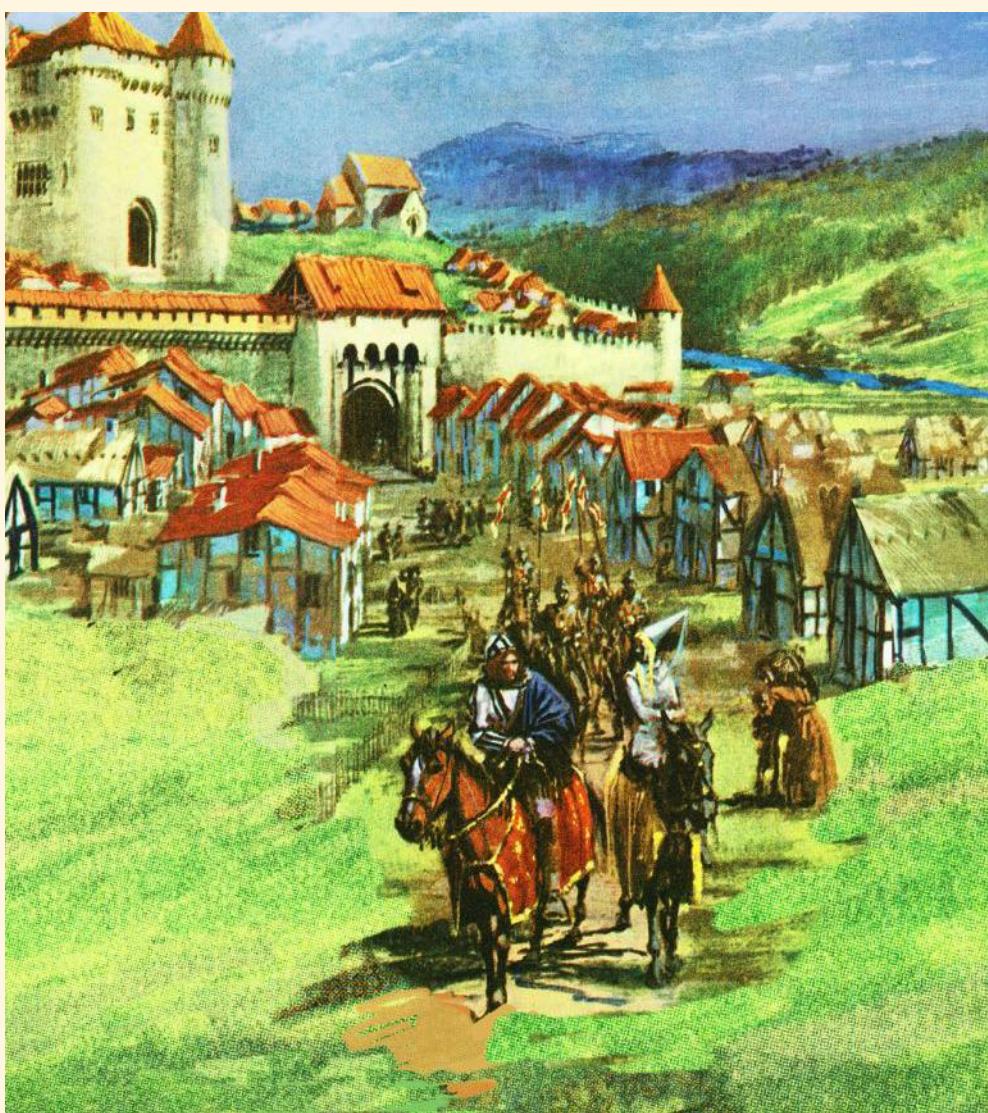
ټولنیز او اقتصادي حالت

له ټولنیزه پلوه په دغه دوره کې کلکه نابرابري واکمنه وه. د اتباوعو حقونه نه مراعات کېدل. خلک په دوو طبقو (آربابان او لاس لاندې کسان) وېشل شوي وو. چې کرونډگر هم تر لاس لاندې کسانو په ډله کې شامل وو. دغه کرونډگران له څمکو سره یوڅای اخیستل او خرڅبدل. له اقتصادي پلوه د لورو طبقاتو حالت ډېر بنه و. هغوي ماليات نه ورکول، خو د ټیټو طبقاتو پر خلکو باندې دراندې ماليات اېښو دل شوي وو. کرونډگرو د آربابانو پر څمکو باندې کارکاوه، خو د پیداوارو ډېره برخه یې آربابانو لاس ته راواړه او کمه برخه یې کرونډگرو ته ورکوله. له دې امله ولي شو چې د ټولنې د ټیټو طبقاتو حالت خراب و.

له فرهنګي پلوه د منځنيو پېړيو دوره دومره روښانه نه وه. په بشپړه توګه فرهنګي نابرابري دود درلوود. یوازې د لورو طبقو زامنوا زده کړو ته لاسرسی درلوود. مذهبی زده کړو دود درلوود، خو وروسته

غیر مذهبی زده کرې هم دود شوي.

په منځیو پېړيو کې د زده کړو مرکزونه پراخ شول او په هغو کې د ژې، ګرامر، منطق، موسیقی، حساب، هندسې، نجوم او ریاضي بنونه پیل شوه. د حقوقو په خانګه کې د بولونيا او د طبابت په خانګه کې د سالون پوهنتونونه رامنځ ته شول. په دغه دوره کې د اروپا کابو ټولو هېوادونو د کاتولیک کلیسا تابعیت کاوه او مذهب د زیبات ارزښت لرونکی و.

په منځیو پېړيو کې د اروپا د خلکو د ټولنیز ژوند یو انځور

د لومری څل لپاره په فلسطین کې مسيحيت د حضرت عيسى ﷺ په واسطه خپور شو. په ۳۰۰ ز کال کې پې په ميلونونو پېروان درلودل. په منځنيو پېړيو کې کليسا هغه دندې ترسره کولې چې اوں پې دولت په غاره لري. زيارة پاپان، پوه او باکفایته سياست پوهان وو، لکه لئون کبیر او لوی ګریگور چې په شپرمه زېردېزې پېړۍ کې اوسبېدل.

له ۱۱۹۸ نه تر ۱۲۱۶ ز کال پوري کليساد خپل خواک لوري مرحلې ته ورسپدہ او ان خپله اراده یې د فرانسي او انګلستان او د جرماني او روم د امپراتوريو پر پاچاهانو وتپله. له دې معلومېږي چې په منځنيو پېړيو کې مذهب د خومره ارزښت لرونکي و.

په منځنيو پېړيو کې سیاسي اوضاع

په منځنيو پېړيو کې ګن شمېر کورنيو واکمني درلوده چې د بېلګې په توګه د کارولنزین د کورني نوم يادولي شو. د دې کورني بنسټ اينسدونکي د شارل مارتل په نامه یو غښتلی او باتديبره شخص و.

هغه د منځنيو پېړيو د پاچاهانو برخلاف د کليسا څمکې ضبط کړي او یو مقتدر جنګي خواک یې رامنځ ته کړ. د دغې کورني د واکمني سيمه ګول يا نننې فرانسه وه. د دغې کورني له غښتلو پاچاهانو خخه یو هم شارلمان و چې په ۷۶۵ ز کال کې پاچا شو، هغه ډېرې سیمې ترلاسه کړي او کليسا ته یې ډېر خدمتونه وکړل.

په منځنيو پېړيو کې د اروپا د یوه بشار انځور

شارلمان په ۸۰۰ زکال کې د سترواكۍ امپراطور تاج پر سر کېښود او خان يې سترواك ونوماوه. هغه په خپلو پولو کې برابر قوانین وضع کړل او تل يې د اروپا د بېلا بلو برخو پر یوالي فکر کاوه او د ملوک الطوايفي د پراختیا خنډ و.

په اروپا کې د منځنيو پېړيو ارونده کلا

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د منځنيو پېړيو د ټولنیز حالت په اړه او دویمه ډله دې د اقتصادي حالت په اړه معلومات وړاندې کړي.

پوبشنې

- ۱- په منځنيو پېړيو کې له ټولنیزه پلوه خلک په خو طبقو و بشل شوي وو؟
  - ۲- په منځنيو پېړيو کې پاپانو کوم واکې درلود؟
  - ۳- لاندې تشن ځایونه په خپلو کتابچو کې ډک کړي.
- د کارولنژين کورنۍ بنستې ایښودونکي ..... و.

د ټولګي د باندې فعالیت

په منځنيو پېړيو کې په افغانستان کې کومو واکمنیو شتون درلود؟ نومونه دې ولیکۍ.

صلیبی جگرپی

صلیبی جگرپی

آيا پوهيرئ چې صلیب خه شى دى او صلیبی جگرە خه معنا لري ؟

صلیب د عیسیوانو سپېخلىٰ نبنه ده. د هغوي په باور دغه نبنه (صلیب) د حضرت عیسى علیه السلام د شهادت بنکاروندیي کوي چې له همدي امله يې په خپلو کلیساګانو کې کاروي.

په تېر لوسٽ کې مو ولوستل چې مسيحيت په چېکى سره په اروپا کې خپور شو او ډېرو خلکو دغه دين ته مخه وکړه. دغه مهال یوازې هسپانيا د مسلمانانو په ولکه کې وه.

په ۱۱ زېردېزې پېړۍ کې د مسلمانانو او اروپايانو ترمنځ صلیبی جگرپی پېښې شوې. په دغو جگرپو کې د اروپايانو پر جامو د صلیب نبې وي چې له همدي امله صلیبی جگرپی بلل کېږي، خو ولې دغه جگرپی پېښې شوې؟

۱- د عیسیوانو په اند، ختیځ یعنې د شتمني سرچينه او هغوي فکر کاوه چې بر ختیځ د بريدونو په ترڅ کې به ډېره شتمني ترلاسه کړي.

۲- ايتالوي سوداګر لپوال وو چې په نژدي ختیځ کې د عیسوی دولتونو تر نظر لاندې سوداګریز مرکزونه رامنځ ته کړي او له دې لاري له لاري ختیځ سره خپله سوداګری پیل کړي.

۳- د اشرافو تر يرغل لاندي کرونديکرو فکر کاوه چې په صليبيي جگرو کې له گډون او اروپا ته تر ګرځدو وروسته به بنه ژوند ولري.

د صليبيي جگرو پايلې

د تاريخ په اوبدو کې اته صليبيي جگري پښې شوي دي چې لومرۍ جگره په ۱۰۹۵ زکال او وروستي ې په ۱۲۷۰ زکال کې پښه شوي چې لاندي پايلې ې لرلي دي:
۱- په دغو جگرو کې زياتره اشرف ووژل شول او کرونديکرو یوڅل بيا خپلواکي ترلاسه کړه چې له امله ې په د فيودالزم نظام هم کمزوري شو.

۲- د لوپدیع او ختیئخ تر منځ سوداګرۍ پراختیا مومنده، خکه چې د صليبيي جگرو ګډونووالو له ختیئخ خخه نوي کالي لکه وریښمین توکي، خوراکي توکي او ډول ډول درمل له خان سره یوورل.

۳- بشارونو پراختیا او پرمختګ وکړ.

۴- د یونان او روم ادبیات چې د ډبر وخت پلاره هېر شوي وو، یوڅل بیاد ختیئخ له لاري اروپا ته یوورل شول او همدارنګه اروپايان د مسلمانانو له علومو او فنونو سره آشنا شول.

۵- د اسلامي تمدن ډبri پدیدې او علوم، له هېي جملې خخه د مسلمانانو په سلګونو زره کتابونه ې په کتابتونونو کې شته.
پورې د لوپدیع په کتابتونونو کې شته.

۶- په شام، ترکيې او مصر کې په سلګونو زره مسلمانان ې په قتل عام کړل.

د صليبيي جگرو یو انځور

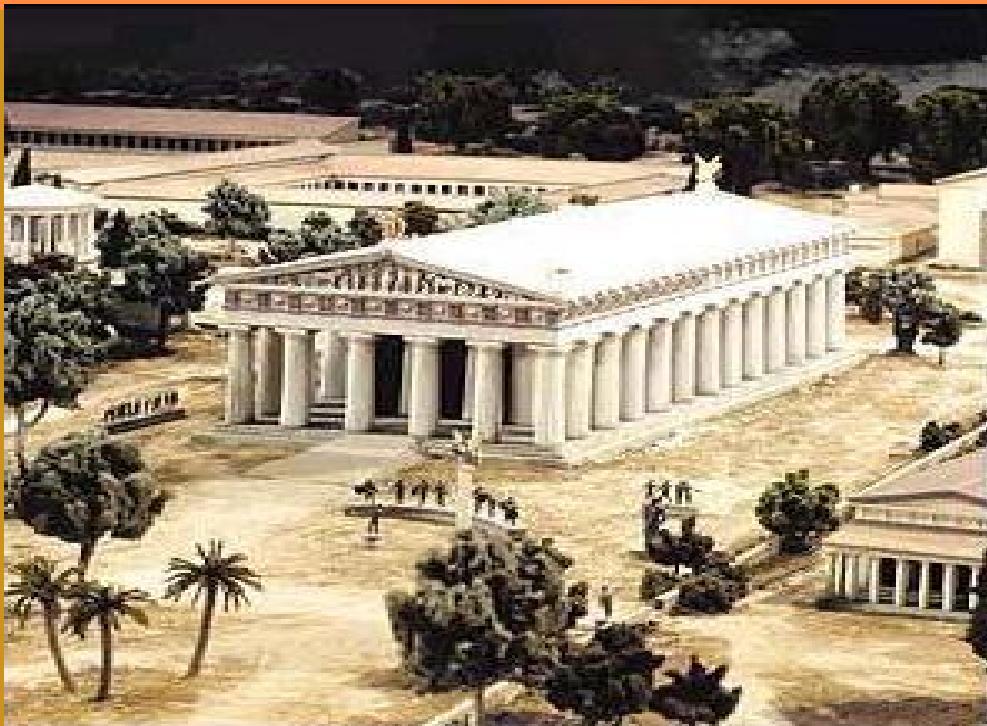
په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لومرۍ ډله دې د صليبيي جگرو د پښندو د لاملونو په اړه او دویمه ډله دې د صليبيي جگرو د پايلو په اړه معلومات ورکړي.

پوبنتني

۱- خو څلې صليبيي جگري پښې شوي دي؟

۲- د کومو پېپيو تر منځ مسيحيت د پرمختګ په حال کې و؟

د رنسانس د دورې د معماری هنر یوه بیلګه

رنسانس په لغت کې د فرهنگ او علومو بیا پیدایښت ته ویل کېږي.

د علومو او فرهنگ په برخه کې دغه بدلونونه له ۱۴ مې خخه تر ۱۶ مې زېردېږي پېړي پورې رامنځ ته شول. په اروپا کې رنسانس ورو ورو او په تدریجی توګه ترسره شو او د اروپا خېږي ته یې بدلون ورکړ. په دې دوره کې پوهانو خلکو ته د لرغونی یونان او روم د فرهنگ تبلیغ کاوه.

له رنسانس خخه وړاندې د اروپا خلکو تر ډېره روحی مسایلوه پام کاوه او مادیاتو ته یې پام نه درلود، خو د رنسانس په دوره کې د نړۍ چارو ته هم خیر شول. هنرمندانو او پوهانو نوي نظریات وړاندې کړل. د چاپ ماشین اختراع شو. سوداګرۍ او کسیبونو پراختیا ومونده. بناري ژوند پیل شو او د اربابانو څواك د کمزورتیا په لور روان شو.

د بناري ژوند پراختیا

بنارونو تر ډېره په ساحلي سیمو کې پراختیا ومونده، څکه چې په دغه څایونو کې کرونډګر او فيودالان لړوو. د بندری بنارونو پراختیا لومړي په ایتالیا او وروسته په المان کې پیل شو او د خلکو شمېر هم زیات شو. په دغه دوره کې د یوه منځني بنار د ډګرو شمېر پنځه زره تنو او د سترو بنارونو د ډګرو شمېر شل زره تنو ته رسپده. د بنار دننه منظره تل د بدلون په حال کې وه، فيودالان له دغه

حالت خخه ناخوبني وو، خود مقابلې وسې بې نه درلوده.
پاچاهانو له فيودالانو خخه غونبنتل چې ماليه ورکړي. سوداګري او بانکداري په نوي بنې پيل شوه،
چې دغه حالت د بنارونو اقتصاد پياورې کړ.

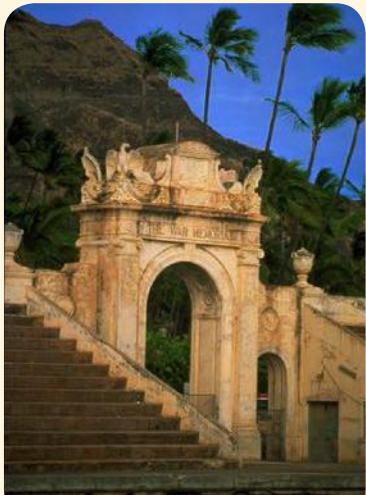
د پاچاهانو د څواک زیاتوالی

د بنارونو له جورېدو او بناري ژوند څخه وروسته د پاچاهانو څواک هم ډېر شو. پاچاهانو له فيودالانو
څخه ماليات اخیستله او د خپل څواکمنتوب لپاره یې ورڅخه ګته اخیستله.
پاچاهانو ډېر شمېر سرتيري وګمارل او یو تلپاتې پياورې پوشې څواک ېې برابر کړ وسلې او توپونه یې
له جور کړل. همدغه مهال د کليسا څواک یو خه محدود شو او د حکومت په چارو کې د لاسوهنې
اجازه نه ورکول کېده.

کليساګانو ورو ورو د ماليې اخیستله، سکالرشيپ ورکولو او د بنوونې او روزنې ورکولو حق له لاسه
ورکړ. د رنسانس په دوره کې اروپايي هېوادونه له ډېر بدلونونو سره مخامنځ شول. هېڅ یوه هېواد خپل
اوسيني حالت نه درلود.

د انګلستان په هېواد کې فيودالانو او څواکمنو اشرافو یه پارلمان (ولسي ګرګه) کې شتون پیدا کړ او
يو مشروطه سلطنتي حکومت یې رامنځ ته کړ. د فرانسي پاچاهان لپوالي وو چې د فيودالانو څواک
کمزوری او په پای کې یې له منځه یوسې. هغوي د حکومت لپاره یو مرکز جور کړ او د پاريس بنار
ېې مرکز وټاکه چې له همدي امله سخته جګړه پېښه شو.

له دې ټولو سره سره، د فرانسي او انګلستان خلکو خپل ملت ته
تر هر شي ډېر درناوي درلود. په هسپانيا کې یو بل چول بدلونونه راغلي
وو. د هسپانيا شمالي ولايتونه د عيسوي پاچاهانو او سوبلي برخې یې د
مسلمانانو په لاس کې وي چې د اروپيانو او مسلمانانو ترمنځ جګړي
پېښې شوي او په پایله کې ملوک الطوایفي له منځه ولاره.
څینو سيمو چې یووالی نه درلود، خلک ېې تل له یو بل سره په جګړه
کې بنسکل وو. او غونبنتل یې چې د بېلو او څلواکو کوچنيو دولتونو په
ټوګه ژوند وکړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي. لومړۍ دله دې له رنسانس
څخه وروسته د خلکو د ژوند په اړه او دویمه دله دې د بناري ژوند
او د نوو ودان شوېو بنارونو په اړه معلومات وراندي کړي.

پوبنتني

- ۱- په اروپايي ټولنه کې له رنسانس خخه وروسته کوم بدلونونه منځ ته راغل؟
- ۲- په هسپانيا کې ملوک الطوایفي نظام خرنګه له منځه ولار؟

په پوهه، ادب او فرهنگ کې بدلونونه

آیا پوهېږئ چې له رنسانس خڅه وروسته په پوهه، ادب او فرهنگ کې کوم بدلونونه راخرګند شول؟

په منځنيو پېړيو کې د اروبا خلکو دنیوي کارونو ته لې پام درلوده، خود رنسانس په دوره کې د اروبا خلک ورو ورو زوند او نړۍ ته خیر شول. په بېلاپلوا خانګوکې پوهان، لیکوالان او هنرمندان راخرګند شول چې تراوسه يې آثار پر خای پاتې دي.

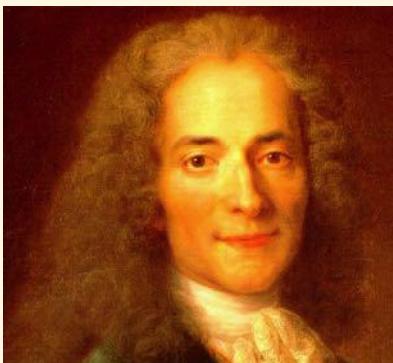
ڇان ڙاک روسو، مونتسکو او ولتر د دې دورې له وتلو لیکوالانو خڅه و. همدارنګه د انځورګرانو او مجسمه جوروونکو له ډلې خڅه د مېکل انټ او ليونارد ډاوینچي نومونه يادولی شو. د ادبیاتو په برخه کې باید ووایو چې د ژې ګرامر او لغت ډېر ارزښت پیدا کړ او همدارنګه خلک د حقوقو د علم په مقرراتو پوه شول. د رنسانس په دوره کې له کليسسا خڅه د باندې بنوونځي جور شول، د انسان د بدن په اړه مطالعه پیل شوه او په طب او طبات کې پرمختګ رامنځ ته شو.

له پوهانو خڅه یو تن، ویليم هاروی، د انسان په بدن کې د ونې د ګرځدو په اړه څېښې وکړي. د نجومو او جغرافي په خانګوکې هم د پام وړ پرمختګ وشو. الماني ګونټبرګ د چاپ ماشین او ګالبله تلسکوب اختراع کړل.

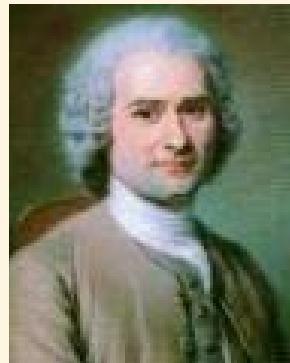
دا اووه لسمې پېړي په وروستیو کې د لوړې خل لپاره د بخار ماشین وکارول شو. او هم یو

چوں درانده ټوپیک جوړ شول چې د ویشتلو په وخت کې په خانګرو پایو کېښو دل کېدل.
اروپايانو د نوو ترلاسه شوو جغرافیایي اطلاعاتو په لاسته راولو سره وکولای شول چې د
افريقيا سوبلي برخو او امريكا ته سفر وکړي او حتی د ځمکو په غاړو کې په سمندری چلنډ لاس
پوري کړي. د لوري معلومونکي (قطب نما) په جورې دلو سره هغوي بريالي شول چې په خپلو
مسافرتونو کې اسانтиيا رامنځ ته کړي. چين ته د مارکوپولو سفر د اروپايانو د جغرافیایي پوهې له
پراختیا سره ډپره مرسته وکړه.

کله چې د جغرافي په اړه انساناتو زيات معلومات ترلاسه کړل. ورو ورو یې ډېرې بنې نقشې
جوړې کړي چې ورسره د اروپايانو معلومات هم د لارو، ځمکو او سمندرونو په اړه بشپړ شو.

د ماري اورو ولتر انځور

د ژان ژاك روسو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووپشل شي. لوړۍ ډله دې د رنسانس دورې د اختراعاتو د ګټو په اړه او
دویمه ډله دې د بنوونځيو له جوړې دلو خڅه وړاندې د پوهې او زده کړي د مرکزونو په اړه معلومات
وړاندې کړي.

پوبنتني

- ۱- د رنسانس په دوره کې په انساناتو کې کوم نوي احساس رامنځ ته شو؟
- ۲- دې دورې دوو نوميالي ليکوالان راوېښنې.
- ۳- د رنسانس په دوره کې اروپايانو د طب او طبابت په برخه کې کومې لاس ته راپرنې درلودې؟

د ټولګي د باندي فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ د مشرانو په مرسته د چاپ د ماشین او تلسکوب د ګټو په اړه
معلومات ولیکي او په ټولګي کې دې ولولي.

په اروپا کې لوی انقلابونه

آيا پوهېږئ چې صنعتي انقلاب خه ته وايي؟

د انگلستان صنعتي انقلاب

د صنعت په برخه کې بدلون يا په بل عبارت په پرمختللو هېوادونو کې هغه بدلون چې د صنعتي ماشينونو د کارولو په ترڅ کې رامنځ ته شوي، صنعتي انقلاب بلل کېږي.
د اتلسمې پېړي په دویمې نیمايی کې په برطانيا کې چې د صنعتي انقلاب کومې نښې ليدل کېډي، په صنعتي انقلاب بدلي شوي.

دغه انقلاب تر ۱۸۵۰ ز کال پوري لویه برطانيا د نړۍ تر ټولو بدایه هېواد کر، خو په برطانيا کې د صنعتي انقلاب لوی لامل د کرنیز انقلاب بریالیتوب و د کرنې او مالداری په برخه کې بدلون د دې لامل شو چې د خوراکي توکو په تولید کې د پام و پر زیاتولی راشي او خلکو ته ارزانه او پرمیانه خوراکي توکي په لاس ورشي چې په دې اساس خلکو ته د صنعتي کالیود اخیستلو زمينه برابره شوه.

د جي Miz وات په واسطه د بخار د ماشین اختراع په دغه انقلاب کې مهم رول ولواوه. د بخار ماشين له اختراع او ګټې اخیستنې وروسته، د اوسيپني د ویلې کېدو نوي لارې هم رامنځ ته شوي. د نساجي

د ټوکر او بدلولو د ماشين انځور

صنعت هم د صنعتی انقلاب پر لور یو گام و.

د صنعت وده چې لومړی په برطانیا کې پیل شوه، د نولسمې پېړی په بېلا بېلو کلونو کې په چټکۍ سره د اروپا نورو هېوادونو او امریکا ته پراختیا وکړه. له ۱۸۵۰ زکال وروسته دغه وده د اروپا په نورو هېوادونو، لکه: بلژیک، فرانسې او المان کې رامنځ ته شوه. په دغه هېوادونو کې هم نساجي رول ولوباوه. د انګلستان د صنعتی انقلاب په اړه چې بوه شو او سرائی چې پیوه بېرو چې د فرانسې لوی انقلاب خرنګه رامنځ ته شو؟

د فرانسې لوی انقلاب

د فرانسې لوی انقلاب په ۱۷۸۹ زکال کې رامنځ ته شو. له انقلاب خخه وړاندې د

فرانسې د خلکو حالت له ځینو لوریو د ټولو اروپایانو په پرتله یو خه بنه و، خو له دې لنډن، د یې ګین ساعت سربېره ظلم او استبداد د فرانسې د واکمنیوله ځانګړو خخه وو. د طبقاتو ترمنځ توپیر

و او اقتصادي حالت هم خراب و چې په پایله کې یې یوشمېر پوهان، لکه: مونتسکو، ولتر، ژان

د فرانسې د لوی انقلاب انځور

ژاک روسو، دیدرو او ادام اسمیت اړ شول چې د ټولنې پر وضعیت باندې نیوکې وکړي. د دولتی خزانې کمپل د اقتصادي ماتې هم د انقلاب د راتلو یو لامل و. شپارسم لوی نشوای کولای چې د خلکو اداره وکړي.

د ټولنې د ټیټې یا درېمې طبقي خلک سره راغونډ شول او د دې پر خای چې د لورډ طبقاتو استازو سره یو خای شي، په خپله یې یو مجلس جوړ کړ او ملي مجلس یې ویاله او ژمنه یې وکړه چې تر هغه به سره بېل نه شي، ترڅو فرانسه د اساسې قانون خښتنه نه کړي. خو شور او زور پیدا شو چې پاچا غواړي چې د دوی مجلس له منځه یوسې. له همدې امله خلکو په بلوا لاس پورې کړ او د ۱۷۸۹ زکال د

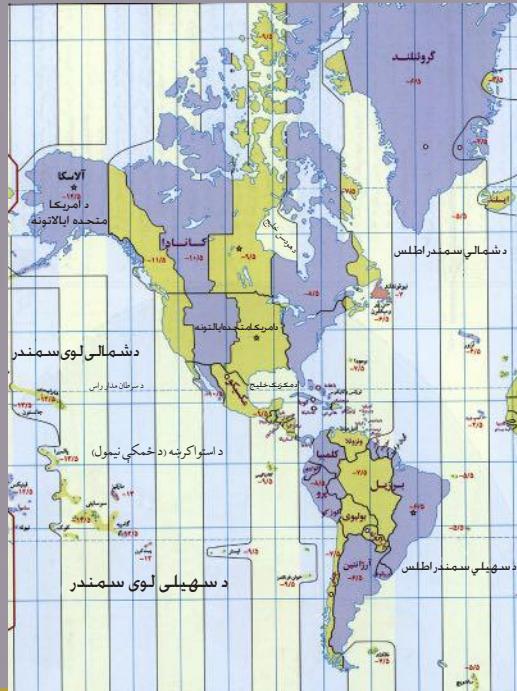
د انقلاب کونکو له لوری د باستیل زندان کلابندی

په ټولنې کې فعالیت

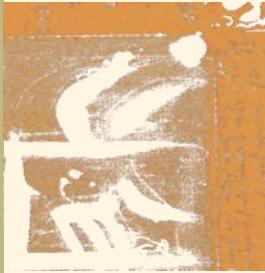
زده کونکو کې دې په دوو ډلو ووبشل شي. لومړی ډله دې د صنعتی انقلاب د ګټو په اړه او دویمه ډله دې د فرانسې حکومت د ځانګړو په فرانسه کې، بلکې د اروپا په زیاترو هېوادونو کې لیدل کېدې چې له همدې امله دغه انقلاب ته لوی انقلاب وايي.

پونښتني

۱. د بخار ماشین د چا په واسطه اختراع شو؟
۲. صنعتی انقلاب له انګلستان خخه وروسته په کومو ځایونو کې رامنځ ته شو؟
۳. په فرانسه کې ملي مجلس خنګه جوړ شو؟ روښانه یې کړئ.

اووم څپرکي

د امریکا تاریخ

دغه سرلیک لاندې درسونو لرونکي دي:

۱. د مایا (Maya) تمدن،
۲. د ازتک (Aztec) تمدن،
۳. د اینکا (Aeenka) تمدن،
۴. د امریکا موندل او د مهاجرتونو پیل،
۵. د امریکا د متحده ایالتونو خپلواکي.

د خپرکي موخي

- .١ زده کونکي به له آسيا خخه امريكا ته د خلکو له لېرد سره آشنا شي،
- .٢ د امريكا له بومي خلکو سره به آشنا شي،
- .٣ په مرکزي امريكا کې به د مایا له تمدن سره آشنا شي،
- .٤ د ازتك تمدن د رامنځ ته کيدو په خرنګوالي به پوهېږي،
- .٥ په سوبلي امريكا کې به د اينکا له تمدن سره آشنا شي،
- .٦ د امريكا له کشف او د مهاجرتونو له پيل سره به آشنا شي،
- .٧ باید پوهېږي چې اروپيانو نوي نړۍ (amerika) ته ولې مهاجرت وکړ،
- .٨ د امريكا د متحده ایالتونو د خپلواکۍ له مراحلو سره به آشنا شي.

د مايا تمدن خرنگه منخته راغي؟

په دې لوست کې له آسيا خخه امریکا ته د هغۇ قومونو له لېردى سره اشناکېزئ چې په مرکزى امریکا کې يې د مايا په نامه د لومرنى تمدن بنسټ كېښود.

مخکې له دې چې انسانان کرنې ته مخه کېرى، د خپلو خوراکى توکو ارتىيا يې د وحشى ژوپو د بنکار او د مېوو راغونىدولو له لارې پوره کوله. هغۇي د خوراکى توکو د لاس ته راولپولو لپاره اپ وو چې له يوپى سىمې خخه بلى سىمې ته مهاجرت وکېرى او شتمنې خەمکې پيدا کېرى. د دغۇ مهاجرو له جملې خخه يو هم د مايا قوم و د آسيا د شمال ختىڭ كې يوشىپ قومونو امریکا ته مهاجرت وکې. هغۇي د ئىنۇ خانگر تىاواو او ئاظاهري ورته والى له مخېي مغۇل توکىمە وو چې دېر پخوا يې په تىرىجى توگه له آسيا خخه مهاجرت پىل كې. له دې املە چې سىندر كىنگل و د الاسكا له لارې شمالي امریکا ته نوتل. خە مودە وروستە د هغۇي يوپى دلى شمالي امریکا پېښوده او د سۈپلى سىمۇ په لور و خوچىدل.

د مايا قومونو چې شل قىيلې يې درلودې، د مرکزى امریکا په چەلۇ سىمۇ كې يې ژوند كاوه. له مىلاده شاو خوا ۶۱۳ کاله ورلاندى د مايا د قىيلو د ژوند په چەلۇ كې يو ستر بىلۇن رامنځ ته شو. لومرنى ژوند يې پېښود، كىنیز ژوند ته يې مخه كېرە او ورو ورو يې د يوه تمدن بنسټ كېښود.

د مایا خلکو د کرنې په چارو کې پرمختګ وکر او له شمالی امریکا سره یې په خپلې سوداگرېزې اړیکې تینګې کړې، خو په مرکزی امریکا کې د وچکالی له راتګ سره د مایا قومونه اړ شول چې شمالی سیمو ته مهاجرت وکړې. هلهه یې یو خل بیا د بنارونو، کورونو، عبادت ځایونو او اهرامونو په جوړولو پیل وکړ. د مایا وګرو له بېلا بېلو علومو، لکه ستوري پېژندنې سره آشنايی درلوده او کلیزه یې هم جوړه کړې وه. د مایا په قبیله کې کاهنانو (منهبي لارشونکو) ډېر رول درلوده. هغوي په ستوري پېژندنه پوهېدل چې له همدې امله یې په خلکو کې ډېر درنواي کېده. د مایا تمدن ډېر آثار پاتې دی چې د هغو له جملې کولی شو چې د یو کاتان په ټاپو وزمه کې د (الکاستون) اهرام ته اشاره وکړو.

لکه خنګه چې په انخور کې لیدل کېږي، الکاستون هرم ۲۳ متره لوروالی لري او د هنري معماري ډېر ارزښت لري چې هر کال یې په زرګونو نړیوال سیلانیان لیدنه کوي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دربو دلو ووبېل شي. لومرې ډله دې له آسيا خخه امریکا ته د مهاجرت په اړه، دوبیمه ډله دې د مایا تمدن د رامنځ ته کېدو د خزنګوالي په اړه او درېمه ډله دې دی د هنگ د فرهنگ او معماري په اړه خبرې اترې وکړي او د هرې ډلي استازې دې پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱. د مایا قومونو خرنګه شمالی امریکا ته مهاجرت وکړ؟
۲. په مرکزی امریکا کې د مایايانو د ژوند د ډول په اړه خوکربنې ولیکۍ.
۳. د الکاستون د اهرام په اړه خه پوهېږي؟

د ازتكانو تمدن په کوم خای کې رامنځته شو؟

په تېر لوست کې له آسيا خڅه امریکا ته د خلکوله مهاجرت او په مرکزی امریکا کې د مایا تمدن له منځه راتلو سره اشنا شوئ. په دې لوست کې د ازتك تمدن سره چې د مایا پر خای رامنځته شو، آشنا کېږي.

د مرکزی امریکا په خوانیو لو مرپنیو و ګړو شل قبیلې درلودې. له دغۇ قبیلويو قوم چې په مکسيکو کې مېشت و، ازتك نومېدہ. دغه قوم په زپورتوب او جګړه مارۍ مشهور و. د خوارلسې زپردېزې پېړي په لو مرپنیو کې ازتكانو د مایا د واک ټوله سیمه ونیوله چې وروسته د ازتكانو ستروواکی د مرکزی امریکا ټولې سیمې په خانګړې توګه مکسيکو په ولکه کې درلوده.

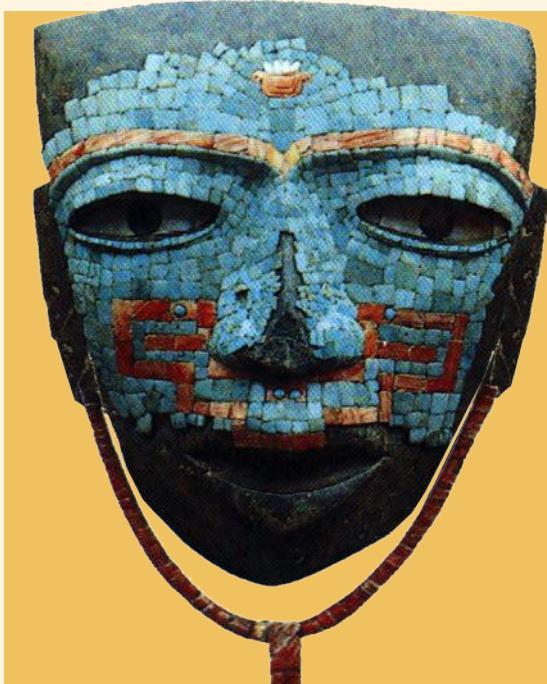
د هنر، معماری، نجومو او ریاضیاتو په علم کې پرمختګ د ازتكانو د تمدن مهمې لاسته راوبرنې وي. د دوى ليک د انځورېز ليک يو ډول و. ئینتو ازتكانو په غورونو کې د وزن په اچولو سره د خپلو غورونو نرمی اوږدولي، ځکه چې د غورونو د نرمیو اوږدوالی د نجیب زادګی نښه ووه. کاهنانو د ازتكانو په ټولنه کې د مایلانيو په خېر مهم رول درلوده. ازتكان هوبنیار او خیرک خلک وو. هغوي له سوبلي امریکا سره خپلې اړیکې ټینګې کړې وي او د لاسي او هنري صنایعو تولیدات بې د سوبلي امریکا سیمو ته صادرول.

د ازتكانو سترواكى ۲۰۰ کاله دوام وکر. له جغرافيائي موندنو وروسته، هسپانيوان د ازتكانو سيمې ته ننوتل او هغه خاي يې ونيو. د ازتكانو تاريخي آثار د انخوريزو توکو په بنه موجود وو چې

د اروپيانو له لوري له منځه یورل شول، ځکه چې د هغوي د مذهبې سليقې او د تفکر له طرز سره يې مطابقت نه درلود.

د ازتكانو پلازمېنه چې د سترواكى یو مهم بشار و، له خاورو سره برابره شو او پر خاي يې هسپانيوانو یوه ستره کليسا ودانه کړه.

د اروپيانو د بریدونو په پایله کې د ازتكانو ټول ادبیات له منځه ولاړل. له هغوي څخه يوازي درې کتابونه پاتې دي چې تر دي مهاله ېچوک په لوستلو نه دي بريالي شوي.

د ازتك د اوږدو غوروو مجسمو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکې دي په دوو ډلو ووبېشل شي. لومړي ډله دي د واک ته د ازتكانو د رسپدو په اړه او دویمه ډله دي د ازتكانو د تمدن د لاسته راوننو په اړه خبرې اترې وکړي او د هرې ډلي استازى دي د بحث پایله په ټولګي کې ولولي.

پونښتني

۱. د مایايانو سيمه کومو وګرو ونیوله؟
۲. ازتكانو له کومو سيمو سره سوداګرېزې اړیکې ټینګې کړي وي؟
۳. د ازتكانو سترواكى د چا په واسطه او خرنګه له منځه ولاړه؟

د ټولګي دباندي فعالیت

د ازتكانو د تمدن په اړه یو مطلب وليکي.

د اينکا تمدن خرنګه تمدن و؟

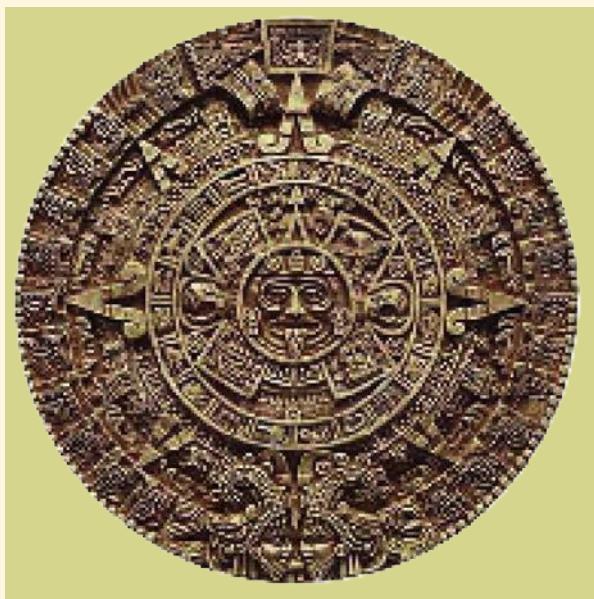
په تېر لوست کې مو د ازتكانو په اړه موضوعات ولوستل. اوس د اينکا له قومونو سره چې په سوبلي امریکاکې يې د یو ستر تمدن بنستې اینېي و، آشنا کېږئ.

له آسيا خخه امریکا ته چې کومو خلکو مهاجرت کړي و، په دغه ئای کې يې د تمدن درې عمده مرکزونه رامنځ ته کړل چې له مکسيکو، مرکزي امریکا او پېرو خخه عبارت دي. اينکا هم د آسيا له مهاجرو قومونو خخه و. هغوي له آسيا خخه د الاسكا له لاري د سوبلي امریکا سيمو ته خانونه ورسول. د اينکا امپراتوري قلمرو د سوبلي امریکا ټولي لوپديئې خنډې په بر کې نیولې چې په شمال کې تر اکوادور او په سوبلي کې تر چيلي پوري رسپلي. د اينکا تمدن په دولسمه زېړدېزه پېړي کې پیل شو. د ازتكانو په خلاف اينکايان به دې بریالي شول چې يوه متحده او یو موتۍ ټولنه جوړه کړي. سیاسي خواک په بشپړه توګه د پاچا په لاس کې و. د اينکا پاچا د مذهبې کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واک په تيزی سره چلاوه او خان يې د خدای زوي او استازۍ باله. خلکو په خپله هېڅ واک نه درلوډ او د مذهبې کاهنانو او پاچا تر امرونونو لاندې يې ژوند کاوه.

اينکايان د نجوم او رياضياتو په علم کې له ازتكانو خخه وروسته پاتې وو، خو په مهندسي، معماري

او لاسي صنایعو کې مخ وړاندې وو. د هغوي په واسطه جور شوي واتونه او ودانی د ازتكانو په پرتهله ډېږي بنې وي. د هغوي ليک یو ډول انځوريز و. اينکا خپلې سوداګریزې اړیکې له شمالي سیمو په خانګرې توګه د ازتكانو له سترواكۍ سره ټینګې کړې وي. هغوي د خپلو لاسي صنایعو تولیدات د

ازتكانو سترواكۍ ته صادرول. د مرکزې امریکا غلي او د حبوباتو تخمونه په ډېر مقدار سره سوبلي امریکا ته رسول کېدل او هلتنه کړل کېدل. سره له دي چې هسپانویانو د اينکا تمدن ویجاري کړ او سترواكۍ يې له منځه یوره، خو لا تراوشه د دغه تمدن ډېر آثار پاتې دي، لکه بنکلې د سرو زرو او سپینوزرو توکي او د اویو رسولو کانالونه. دغه کانالونه د آنديز (Andes) د غرونو په لمنو کې د اویه خور لپاره جور شوي وو. له دي سربېره په کوزکو کې هم ستر استوګنځایونه او کلاوې شتون لري چې د دوی په واسطه جوري شوي دي.

د اينکا کلیزه

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دي په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دي د سوبلي امریکا د پخوانيو لوړنيو خلکو په اړه او دوبمه ډله دي د اينکا د واک لاندې سیمو په اړه بحث وکړي او د هري ډلي استازی دي پایله خپلو ټولګیوالو ته ووای.

پوښتنې

۱. د امریکا په لویه وچه کې خو تمدنونه او په کومو سیمو کې جور شوي وو؟
۲. د نقشی پر مخ د اينکا د سترواكۍ قلمرو سیمه وښایاست.
۳. له سیاسي پلوه د اينکا تمدن د ازتك له تمدن سره خه توپیر درلود؟
۴. د اينکا د پاتې شویو آثارو په اړه معلومات ورکړئ.

د ټولګي دباندې فعالیت

د لوست مهم تکي په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د امریکا کشف او د مهاجرتونو پیل خرنگه ترسره شو؟

تاسو د امریکا د پخوانیو لومړنیو ګړو د ژوند په اړه موضوعات ولوستل. په دې لوست کې د امریکا د وچه له موندلو او هغه خای ته د اروپیانو د مهاجرت پیل او د امریکا له بومي خلکو سره د هغوي له سلوک سره آشنا کېږي.

د امریکا وچه د ۱۴۹۲ زېردېز کال په آکتوبر کې د هسپانیا د پاچاهی په مالي مرسته د یوه ایطالوی

مانيو له لوري چې کرستیف کولمب نومېدہ کشف شو. کرستیف کولمب د خپل ژوند تر پایه پورې په دې باور و چې د هغه په واسطه کشف شوې سیمې د آسیا د هند، د ختیخو سواحلو یوه برخه د چې له همدي امله د دغې سیمې بومي خلک بې هندی و نومول. وروسته دغه سیمه د لوپدیع هند په نامه شهرت و موند. په داسې حال کې چې له کومو خلکو سره هغه آشنا شوی و، د امریکا سره پوستي بومیان وو.

کرستیف کولمب

د شپارسمې زېر دېزې پېرى په پیل کې د ایتالیا هېواد یو بل شخص چې امریکا وسپوچي نومېدله، د سوبلي امریکا شمالي برخو ته سفر وکړ. هغه ولیدل چې دا سيمه هند نه، بلکې يوه نوي لویه وچه ده چې له همدي امله، دغه نوي وچه د هغه په نامه (امریکا) یاده شوه.

له دې وروسته د اروپا لویو هېوادونو د نوي نړۍ (امریکا) په لور مهاجرت وکړ. هسپانویان او پرتگالیان چې کله د مرکزي او سوبلي امریکا سيمو ته ننوتل، له تاوتریخوالي پې کار واحیسته او د امریکا پخوانی لوړنی وګړي یې د خان تابع کړل.

اروپایانو وکولای شول چې دېری سیمې ونیسي او لوې سترواكۍ په هغه ځای کې جوړې کړې. له بلې خوا مهاجرتونه د اروپا د سترو څوآکونو ترمنځ د جګړې لامل وګرڅدل. د امریکا د نیول شوو سیمو پر سر د اروپایانو د جګړو له امله د امریکا د خلکو لپاره د خپلواکۍ زمينه هم برابره شوه.

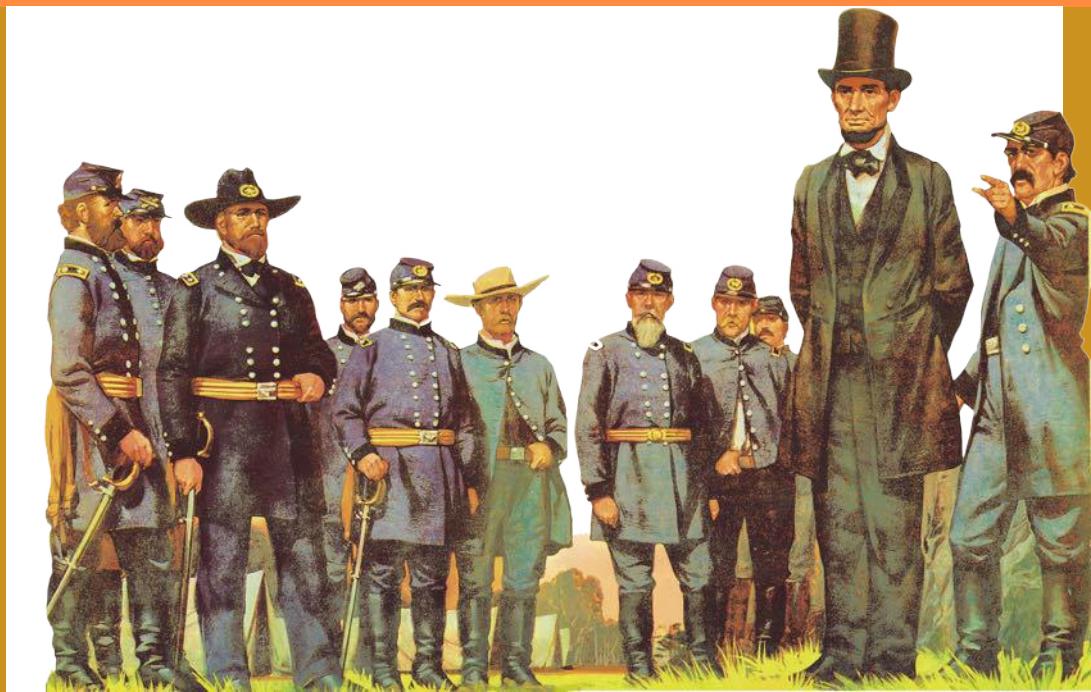
په ټولګي کې فعالیت

زده کونوکي دې په دوو ډلو ووبشل شي. لوړۍ ډله دې د امریکا د کشف په اړه او دویمه ډله دې په دې اړه چې خرنګه دغه لویه وچه امریکا ونومول شوو خبرې اترې وکړي.

پوبنتني

۱. د امریکا لویه وچه په کوم کال او د چا په واسطه کشف شوه؟
۲. د امریکا وچه یې ولې په دغه نامه یاده کړه؟
۳. د امریکا لوړنیو کشف کونوکو د دغې لوې چې په اړه خه فکر کاوه؟
۴. امریکا ته د اروپایانو ننوتل خه ډول بدلونونه رامنځ ته کړل؟

آيا د امریکا د متحده ایالتونو د خپلواکی په اړه پوهېږي؟

په تېر لوست کې مو د کرسیف کولمب په واسطه د امریکا د کشفلو او د اروپایانو د مهاجرت د پیل په اړه معلومات ترلاسه کړل، اوس د امریکا د متحده ایالتونو له خپلواکی سره آشنا کېږي.

د امریکا له کشېدو سره سم، هغه ډلپی چې د شتمنی په لته کې وې دغې وچې ته ولاړې. د پرتگال او هسپانیې له هېوادونو وروسته انگلستان او فرانسي د نوي نړۍ د زیاتو شتمنیو د ترلاسه کولو په موخه شمالی امریکا ته مخه کړه.

د شمالی امریکا دیارلس ایالتونه د انگلیس مستعمراتي ستراکي ترولکې او سوبلي برخې چې د شمال په پرتله وروسته پاتې وې، د فرانسي د دولت ترولکې لاندې راغلې.

د انگلستان دولت له خپلو مستعمراتو خخه د پيسو د ترلاسه کولو لپاره په ۱۷۶۵ زېردېز کې د قمبر په نامه د ماليې اخيستلو قانون په امریکاکې د دیارلسو ایالتونو پر وګرو وضع کړ. دغه عمل د خلکو د ناخوبني لامل وګرځیده چې د انگریزانو او د شمالی امریکا د وګرو ترمنځ د ګډودیو لامل شو.

د مستعمراتو وګرو د انگلیسي توکو له اخيستلو چې لور ګډوکي ماليات پري وضع شوې

وو، ډډه وکړه او د اړتیا، چای او خینې توکي یې د فرانسویانو په مرسته د قاچاق په ډول خپلو ایالتونو ته راول، خو په ۱۷۷۳ زېردېز کال کې د چای درې بېړيو د تشبېدو لپاره د بوسټون په بندر کې لنګر واچاوه. سره له دې چې خلکو یې مخالفت وکړ، خو بېړي بېرته ونه ګرځبدلي چې په پایله کې خلکو یوبل ته لاسونه ورکړل. او په پته بېړي ته ننوتل او ټول چای یې سمندر ته وغورخاوه. دغه پېښه د امریکا د خلکو د خپلواکۍ د جګړي د پیل پلمه شو.

د انګلیسانو پر وړاندې د منظم مقاومت د درلودلو په موخته، انقلابیانو جورج واشنگتن د خواکونو د اعلیٰ قومندان په توګه وتاکه. انقلابیانو په پیل کې د بوسټون بندر ونیو. جګړي په تبزی سره دوام درلوده، انقلابیانو ډېر ژر کنګره جوره کړه او د امریکا د خپلواکۍ اعلامیه یې تصویب کړه. په پای کې په ۱۷۸۳ زېردېز کال کې د انګلستان دولت په رسمي توګه د امریکا د متحده ایالتونو خپلواکۍ په رسمیت وېژنده او د فرانسي دولت ته اجازه ورکړل شو چې په امریکا کې استحکامونه جور کړي.

د امریکا په تاریخ کې د لوړی څل لپاره نوی ملت منځته راغی چې ګډه اردو او بېلا بېل خویو موتي ایالتونه یې درلودل. له دې وروسته دغه هېواد د امریکا متحده ایالتونه ونومول شو او د اساسی قانون په تصویبېدو سره ېږي جورج واشنگتن د جمهور رئیس په توګه وتاکل شو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکی دې له انګلستان خڅه د امریکا د خپلواکۍ اخیستلو د خرنګوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې ولوی.

پوښتني

۱. د امریکا له کشفېدو وروسته اروپايان ولې هلته ولاړ؟
۲. د انګلستان دولت د پیسو د ترلاسه کولو په موخته، د امریکا پر خلکو کوم قانون وضع کړ؟
۳. د بوسټون بندر د پېښې په اړه خو کربنې معلومات ولیکي.
۴. په کوم کال کې د انګلستان له لوري د امریکا د متحده ایالتونو خپلواکۍ په رسمیت وېژنده شو؟

لومړۍ څېرکۍ

خلافت: هغه ځانګړي سیاسی نظام ته ويل کېږي چې د حضرت محمد ﷺ له رحلت خخه وروسته په مسلمانانو کې دود شو او تر ۴ سپورډمیز کال پوري یې دوام وکړ.

نهضت: خوختښت، ادبی، ټولنیز او سیاسی حرکت.

پاخون: راپورته کېدل، د واکمن سیاسی نظام په وړاندې حرکت.

داعیي (داعیان): دعوت کوونکۍ، مبلغ

موبد: روحاڼي، زردشتی ملا

اورتون: هغه ځای چې زردشتیان پکې خپل سپېڅلی اور ساتي، د زردشتیانو عبادت ځای.

هویت: هغه خه چې په هغه باندې یو شخص او یا یوه ټولنه پېژندل کېږي.

قلمرو: هغه سیمه او څمکه چې د یوه حکومت یا واکمن تر فرمان لاندې وي.

دوييم خپرکي

عيار (عياران): د خلکو هغه ډله چې په دويمه او درېمه هجري پېړي کې یې په ځينو ختيحو اسلامي بشارونو کې فعالیت درلود. هغوي د څوانمردو او کاکه په نومونو یاد شوي دي.

ياسا: هغه قانون او مقررات چې چنګيز د مغولو لپاره وضع کړي و.

اتابک: مربي، شهزاده او لوی وزير

درېم خپرکي

قرلباش: د سري خولي په معنا ده او په اصطلاح کې د صفويانو هغنو ملاتړو پوځي ډلو ته ويل کېږي چې سري خولي یې په سرکولې.